

POŠTINA PLAČANA V GOTOVINI

DEJANJE

A P R I L
L E T O I
1 9 3 8 - 4

POZIV VSEM SLOVENCEM • BOGO GRAFEN-
AUER: O NASILJU • JOŽE UDOVIČ: SVETLA
PESEM • DENIS DE ROUGEMONT: O SKUP-
NEM MERILU KULTURE • DR. FRANCE
JENKO: PROBLEMI ČESKOSLOVAŠKE
JOŽE LAMPRET: TVARNO-DUHOVNA
STRUKTURA ŽUPNIJE RIBNICA NA PO-
HORJU • DOKUMENTI: SMRT IN LAŽ NAD
GERNIKO • PREGLEDI: NALOGE NOVE
FRANCIJE / IZOLACIJA MALIH DRŽAV
SUDETSKI NEMCI • KNJIŽEVNA POROČILA

DEJANJE

MESEČNIK ZA GOSPODARSTVO, KULTURO IN POLITIKO

Izhaja 15. vsakega meseca razen v juliju in avgustu. — Za uredništvo in izdajatelja odgovarja Miro Jeršič v Ljubljani. Vse dopise na uredništvo in upravo je naslavljati na naslov: Ljubljana, poštni predal 103. — Tiska Zadružna tiskarna v Ljubljani, Tyrševa cesta 17 (predstavnik Maks Blejec). — Revija stane letno 80 din, polletno 40 din, posamezna številka v razprodaji 10 din. Naročnino je pošiljati na poštni čekovni račun št. 17.631.

Vsem zamudnikom!

Ali ste pomislili, da smo vam poslali že 4 številke naše revije, vi pa še do danes niste poravnali odgovarjajoče naročnine?

Verjemite, da nam z nerednim plačevanjem naročnine delate nepotrebne stroške in da s tem ovirate samoizdajanje, ki je v današnjih časih že tako težko.

Zato pohitite z vplačilom. Naš čekovni račun je 17.631.

Kdor ni dobil 4. številke, pa hoče ostati naš naročnik, naj jo reklamira.

Uprava.

POZIV VSEM SLOVENCEM!

V živiljenju slovenskega naroda smo prišli do trenutka, ko se razna njegova vprašanja združujejo v eno samo ogroženost. Načelo nasilja, ki se v današnjem času tako učinkovito uveljavlja nad majhnimi narodi, ne slabi le njihove gospodarske in politične odpornosti, ter jim ne drobi le njihove moralne in narodne zavesti, ampak smrtno ogroža ves njihov narodni organizem. Grozi jim s popolnim izničenjem, s telesno smrtjo in duhovnim propadom.

Ko se v tem ozračju nasilja nekateri veliki narodi združujejo in načrtno pripravljajo za napad, se zakon zbiranja postavlja še bolj in predvsem za majhne narode in njihovo obrambo. Egoističnemu izrabljanju narodnega načela, ki naj v narodnih občestvih reši celotne človeške probleme sploh, morajo majhni narodi zoperstaviti svojo polno in nepopačeno narodno resničnost, da z njo najučinkovitejše vzdržijo svojo človečnost. Če je okrog vsega našega ozemlja prišlo do novega narodnega zbiranja in osveščanja pri Hrvatih, Italijanah in Nemcih, koliko bolj je potrebno, da pride do zbiranja in osveščanja ravno pri nas Slovencih, ki bomo svoj obstoj rešili le takrat, ko se bomo brezpogojno vključili v časovno dogajanje sveta in zavestno prevzeli nase svojo slovensko zgodovinsko nalogo.

Zdi se, da glavno oviro do takega skupnega narodnega napona tvori vodilno slovensko izobraženstvo s svojo čezmerno svetovnonazorsko diferenciacijo, ki nikdar ni znalo spojiti ustvarjanja osebno-nazorskih resnic s skupno narodno resničnostjo. Slovensko ljudstvo nagonsko čuti, da mu tako neskladno narodno ustvarjanje prinaša vedno večjo nesvobodo, izraženo v izredni gospodarski odvisnosti, in vedno večjo človeško nepristnost, izraženo v kulturni neaktualnosti. Z zgolj univerzalno in neslovensko izobrazbo ne vidimo konkretnih nalog v vsem njihovem obsegu in si zato ne moremo ustvariti suverene narodne zavesti, ki bi jasno in

stalno spoznavala svojo edinstveno slovensko usodo. In ravno zato, ker si posebno na gospodarskem in političnem polju nismo izostrili točnega, odgovornega čuta za svoje konkretno življenje, se je naša usoda odločala vedno na tujih terenih, ne pa na domačih tleh. In tako je tudi prišlo, da se v sedanjih odločilnih trenutkih s strahom in nevednostjo lovimo za svojim smislom, mesto da enodušno in dejansko izražamo svojo voljo do življenja.

Vendar so se v tej nevarni uri v posameznikih in nekaterih skupinah pojavile samogibne kretnje odpora in obrambe. Taka vitalna reakcija je zdravo znamenje in prvi predpogoj novega človeškega in narodnega osveščanja med Slovenci, toda še ne pomeni dovolj. Ob tem pristnem vitalnem gibu slovenskega telesa je potrebna nova ureditev slovenskega duha, ki naj se izvrši s pristajanjem na vsem skupne vrednote in načela.

Zato pozivamo vse Slovence, pristaše vseh nazorskih skupin in smeri, da osebno-nazorsko in strankarsko resnico pravilno podredijo skupni narodni usodi, da na ta način najbolj zavarujejo prvo in okrepijo drugo ter s tem ravnotežjem ustvarijo glavni pogoj za skupno reševanje slovenskega narodnega življenja. V tem smislu pozivamo Slovence k narodni skupnosti, da se v vseh javnih odločitvah postavljajo bolj v območje tistega, kar nas druži, kakor onega, kar nas razdvaja, in da s pluralističnim delovanjem razživljajo ostala torišča narodnega življenja. Ne pozivamo k slogaštvi, ki niža duhovne napetosti in plitvi osebno usmerjeno delo, ampak k takemu načinu slovenskega sobivanja, ki z njim dajemo prednost določnim in nujnim življenjskim zahtevam pred neobveznimi in idejno-organizacijskimi.

Naša iskrena želja je, da bi ta poziv, porojen iz mladega rodu in v usodnem času, razumeli predvsem tisti Slovenci, ki odločajo v današnjem gospodarskem, političnem in kulturnem življenju.

»Dejanje«

O NASILJU

»Ko slišim besedo duh, zgrabim za revolver.«
Sodobni maršal.

Nastop nasilne državne oblike, ki se je v dobi po svetovni vojni začela krepiti po Evropi, je dobro pripravil že daljši razvoj evropskega duhovnega, gospodarskega in političnega življenja. Duhovna sredstva so v svetu, ki se je naslonil v vsem na mehanično liberalno pojmovanje družbe, izgubila svojo moč. Meščanski človek se je naslajal v neobveznem iskanju resnice, vse duhovno ustvarjanje je skrčil na golo razumsko opazovanje in ugotavljanje. Ta sterilni liberalizem je s svojo filozofsko in pravno abstrakcijo napačno umiril človeka in življenje, ker ju je ločil vsaksebi, potegnil človeka od njegovih življenjskih nalog in ga postavil v položaj statističnega opazovalca svetovnega dogajanja. Odpor proti taki razjedajoči dialektiki razsvetljenih duhov je začel istiti meščanski racionalizem z duhovnostjo sploh, tako da se je duh v svoji neaktivni vitalnosti vedno bolj umikal v neučinkovite oblike.

Tudi razvoj meščanskega gospodarstva je privedel v anarhijo. Današnje diktature so reakcija na zakonit nered, so proizvod lakote. Nad vsem tem razpadanjem meščanskega idealizma v duhovnem svetu in meščanskega gospodarstva je zaživela elementarna sproščenost temnih sil. Usodno za Evropo je postalo dejstvo, da so si tudi te temne sile nadele obliko sistema. Sistematično se namreč lahko uredi tudi iracionalne, ne samo racionalne sile.

Neposredno pot v diktaturo pa je pokazalo novo politično udejstvovanje tlačanih posameznikov, razredov ali narodov, ki so si poiskali učinkovito vojaško organizacijo. Diktature, ki so nastale v Evropi po vojni, so v največji meri plod vojnega nastrojenja. Vojna je v svojem bistvu nestrpna in absolutistična. Ves smoter vojne je, doseči z organiziranim nasiljem popolno premoč nad nasprotnikom. Zaradi tega smotra se vse in vsak podredi delu čim finejšega vojaškega »stroja«, čigar deli, od najvišjega do najnižjega, so povezani v strogi pokorščini. Pri takem stroju ni nikake svobode, niti avtonomije posameznih delov. Če se tako potlači vsa osebna volja in svoboda, se lahko dosežejo z diktaturo sposobnih vojskovodij, ki imajo popolno polnomočje, veliki uspehi. Militariste, bodisi da so to po izobrazbi ali po svojem nagnjenju, veseli taka organizacija s svojo hierarhično diktaturo. Prihrani jim potrebo mišljenja, osvobodi jih materialnih skrbi in jim nudi ugodje vdane in prostovoljne pokorščine. Po letih doživljanja vojaške pokorščine in po izkušnjah,

kakšni uspehi so bili doseženi po smotrnih višjih zapovedih, je bilo seveda mnogo ljudi naklonjenih misli, da bi pospeševali v političnem življenju oblike, ki so sorodne oblikam vojaškega absolutizma. V neredu, ki je sledil razkroju armad, so se razširili revolucionarni nauki. Izgredi, ki jih je privedla uporaba teh, so še pospešili reakcijo v korist popolni politični disciplini ali diktaturi.

Da nezdravo stremljenje po uveljavljanju oblik, ki so nastale v vojni, da bi z njimi reševali vprašanja miru in velike politike, ni samo logična konstrukcija, nam pričajo načela mož, ki so vodili taka gibanja. O enem izmed takih vodnikov nam govori njegov življenjepisec: »V vojni je spoznal, da je v vojaškem stanu ostvarjena narodna ideja v najčistejši obliki.« »Doba pojmovanja 19. stoletja o razmerju med politiko in vojno je minila. Postarano Evropo bo razgibalo politično načelo, da je lahko vojak politični diktator in da je poklican za ostvarjenje močnega vodstva v neredu.« Vsa vprašanja duhovnega življenja, ki se v njih niso znašli, so odpravili voditelji te vrste z naukom, da »zgodovina uči, da je v razrvanih dobah trmasto trdoglav človek dober političen vodnik«. Ob pogledu na tak razvoj nam postane povsem razumljivo gledanje takih ljudi na njihova lastna gesla: »V političnem življenju nikoli ne gre za to, ali je misel pravilna, ampak samo za to, koliko prodorne sile vsebuje.«

Kakor hitro so dobili taki možje z obvladanjem političnega položaja v oblast osrednji živec vsega narodnega življenja, so začeli s poskusi, da odstranijo ali vsaj zabrišejo notranjo razklanost med družabnim in duhovnim življenjem sodobnega človeka s tako ali drugačno masno psihozo. Pojavila se je totalitarna država s svojimi nacionalnimi, rasističnimi in podobnimi idoli. Prav ta pojav »suženjske države«, ki jo je napovedal Hilaire Belloc že pred svetovno vojno, je sprožil v vsem duhovnem svetu spontano borbo za svobodo človeka in njegovega ustvarjanja.

Na vprašanje, kaj je človek, nam odgovarja Theodor Haecker v eni izmed svojih razprav, da je bistvo človeka v človekovem duhu, pojem »človek« skoro povsem enači s pojmom »duh«, saj je prav tu bistvena razlika med človekom in vsem drugim stvarstvom. Iz narave tega človekovega bistva izvaja dalje, da človek ne sme biti samo kolesce v stroju, marveč oseba, subjekt duhovnega življenja, kakor je individuum subjekt fizikalno telesnega. K bistvu osebe spada na eni strani čim večja svoboda, na drugi strani skrb za čim večjo objektivnostjo v sodbi. Edino v osebi moremo najti človeški zmisel in z njim svojo življenjsko rodovitnost, kajti v brezosebnem življenju nimajo niti blagostanje, niti red, niti kolektivi zmisla in koristi.

Vse duhovno, socialno, gospodarsko in politično izživljanje mora sloneti na svobodni osebnosti. Naša zahteva po svobodi ni istovetna z liberalno, ki je s svobodo odtegnila človeka vsaj v

načelu vsem družabnim dolžnostim. V nasprotju s tem se je treba zavedati svojih dolžnosti do družbe, da v občestvenem delu gradimo bodočnost svojemu narodu. Liberalni individuum je oblika osamljenosti in odsotnosti, oseba pa je oblika navzočnosti, ki je v njej močna volja po občestvu. A vse delo v tej delavni skupnosti mora biti osebno naglašeno, njegov izvor mora biti v osebni bližini in doživljenosti naloge, vsako naše dejanje mora biti del nas samih.

Bistvo nasilja v današnji dobi leži v duhovno in stvarno organizirani podreditvi človeka pod družabna dejstva. Moderno diktaturo razlikuje od zgodovinskega cezarizma to, da ji dajejo razvoj industrijske civilizacije, mnogo večja obilica potreb in zapletenost gospodarskih vprašanj mnogo večjo učinkovitost. Ni več svobodnega oblikovanja osebne usode, vse je zajelo organizirano obvladovanje mas z vsemi psihotehničnimi in političnimi sredstvi. Diktature temelje na prvenstvu masovnih akcij, osebno življenje ne igra več duhovno samonikle vloge; osebni duh sploh ni več samostojen, podrejeni se mora preračunani akciji, odreči se svojemu poslanstvu in postati enostaven organ družabne propagande. Diktatura je v politiki isto, kar je pragmatizem v filozofiji: prvenstvo utilitarizma, opuščanje kritike v korist nagona, opuščanje duha v korist telesa. Del pragmatizma, iz katerega črpajo diktature svojo glavno moč, leži v neskladju med človekom in družbo, a prav tu tiči glavna slabost diktatur, ki bodo zaradi nje propadle. Nasilje ne more dokončno zgraditi občestva, ki ga tako ljubosumno gradi. Zunanja struktura sicer lahko pospešuje razvoj, toda ne ustvarja novega človeka.

Zahteva po osebnostnem in svobodnem temelju vsega človekovega ustvarjanja nalaga dolžnost kritike. To je edina pot do kvalitativno visokih uspehov, ki si jih mora postaviti za nalogo vsak človek. Kritičen odnos do nas samih pa ni mogoč brez kritičnega odnosa do vsega svetovnega dogajanja in do naših soljudi, tudi tistih, ki so nam nadrejeni. Naša zahteva je, da naj zavzema avtoritativno mesto v družbi samo človek, ki ima veliko osebno avtoriteto zaradi polnosti svojega duhovnega življenja. Tudi taka družabna funkcija je namreč poklic. Nobenega poklica pa ne more izvrševati, kdor ne doživlja v polni meri dolžnosti in duhovnega bogastva, ki ga njegov poklic zahteva in kdor nima vsega tega tako pred očmi, da na eni strani iz te duhovne polnosti vedno pravilno odgovarja na vprašanja življenja in na drugi strani s svojim osebnim življenjem veže podrejene nase.

S tem smo prišli do jedra vprašanja v razmerju človeka do družbe, predvsem do tiste družabne oblike, ki hoče v naši dobi poseči prav vsa področja človekovega ustvarjanja kot najvišja zapovednica, do razmerja človeka do države. Naloga države je, da ustvari take splošne pogoje, da bodo ljudje, ki so njeni

državljeni, na najlažji način dosegli namen, ki jim ga nalaga njihova narava. Jedro vsakega totalitarnega režima pa je prav v tem, da poskuša rešiti zavoženi družabni in gospodarski red na račun človekovega duhovnega osebnega življenja, ki ga omeji in tipizira. To novo razdeljevanje oblasti, ki ga je povzročila sodobna kultura, ki ponuja zunanja, časna sredstva s tako silo, da zbuja videz, da so ta sredstva najvažnejša, terja od modernega človeka odgovora.

Najlažji in najjasnejši je ta odgovor v duhovni sferi, ki jasno spoznava, da je treba ločiti sredstva tvari od sredstev duha. »Diktatura prinese nagobčnik in ta topost. Znanost more uspevati samo v svobodnem ozračju.« S to besedo je odgovoril Einstein na vprašanje »dirigirane znanosti«; isti odgovor dajejo danes poskusi z dirigirano umetnostjo. Vsako kulturno ustvarjanje zahteva za podlago svobodno osebo, ki naj ustvarja. V tem področju ne pomagajo nobena povelja ali organizacija, poseg države tudi veliko več škodi kakor koristi.

Vprašanje politike je sicer težje, vendar se tudi tu zde vsaj obrisi odgovora dovolj jasni. Morda res zagotovi diktatura pod nekaterimi pogoji večjo moč državne volje, kakor razrvana zgolj parlamentarna demokracija, toda to, kar demokracijo dviga visoko nad avtoritarne režime, je dejstvo, da poziva k delu za državo ves narod. Dočim združuje avtoritarni režim moč in odločanje v rokah nekaj ljudi, se opira demokracija na sodelovanje in odgovornost vseh državljanov. Avtoritarni režimi se opirajo na pokorščino, so za nezrele ljudi, demokracija vzgaja in prepričuje, predstavlja torej vlado tovarištva in človečanstva. Avtoritarni režim, ki sloni samo na eni ali na nekaj osebah, ne vzgaja nobenih pravih sodelavcev, marveč samo navidezne. Nikogar ni, ki bi bil vzgojen za samostojno mišljenje in odgovorno delo, da bi vzdržal v celoti pravi red. Trajen avtoritarni režim je naravna nemožnost. Diktatura more biti odgovor na krizo, reakcija na bolan organizem, nikdar pa ne stalna normalna oblika države.

Glede gospodarstva je treba priznati, da more biti pravo narodno gospodarstvo samo načrtno vodeno, v neki meri podružabljeno gospodarstvo. Toda medtem ko absolutna diktatura pomeni zanikanje demokracije, sme v nekih mejah avtoritarno vodeno načrtno gospodarstvo biti samo organ demokracije. In prav v tem smislu se jasniyo poti zdravega narodnega gospodarstva v bodočnosti. Kadar pa preide tak organ demokracije v totalitarni sistem, se nam razodene kot znak moderne miselnosti, ki ceni materijo višje kakor človeka, kot maska narodno gospodarskega blagostanja, ki trpe za njo človeške množice vnebovpijoče krivice, ker so oropane vseh tvarnih in duhovnih dobrin.

Svet zahteva temeljitih socialnih reform. »Samo demokracija je zmožna, da take globokosežne reforme izvede s čim manjšo

škodo za skupnost.« A na drugi strani velja prav tako: »Le tista vlada bo mogla dokazati vrednost demokracije, ki bo zagotovila ljudstvu gospodarski obstoj in kulturni napredek s tem, da bo krotila pohlep najhujše diktature denarja, kapitalističnega egoizma in klikarske sebičnosti.« Te Rooseveltove besede načenjajo isto vprašanje, ki ga je načel Seipel, ko je dejal, da je problem človeka in demokracije v glavnem vprašanje vzgoje, in T. G. Masaryk s svojim znanim odgovorom Čapku, da je demokracija življenjski nazor, ki temelji na zaupanju v človeka, da pa to ni samo političen, marveč tudi socialen in gospodarski ideal.

JOŽE UDOVIČ

SVETLA PESEM

Nič več ne čakam jutra, ne noči,
med živimi morda en sam obraz,
in dal bi kri, jermene s kože, glas,
da bi ne bil, kakor so drugi vsi.

Da bi ne bil, kakor so drugi vsi,
lep kakor bel, prosojen kip,
a za očmi brez odprtih, ki bi
pustile skozi žive milosti utrip.

Brezmadežno sem čutil tisto kri,
ki se odpira v ustih v cvet rdeč,
bil sem povzdignjen tam nad njim klečeč,
ko je nasmehnil angel obrvi.

Čuj, kličem te, ponavljaj, vžgi
mi svoj poljub brezgrešen, lep
in materinski, z njim sem bil prištet
med nova bitja, rešena prsti.

Naj bom ujet še v tako črni ječi,
in če ne bo nikoli moj ta kras,
bom vendar vedel, da sem vsak dan večji
po tem, kar dihaš vame slednji čas.

O SKUPNEM MERILU KULTURE¹

1.

Gre za to, da osvetlim dejstvo, ki se zaradi svoje enostavnosti lahko izmuzne pretenkovestnemu zgodovinarju. To dejstvo pravi, da koristolovski in znanstveni razum ni bil samo učinkovito načelo borbene meščanske kulture, ampak je zdaj tudi tvorno načelo zmagojoče meščanske kulture. Z drugimi besedami: meščanska revolucija, ki se je oprla na razum, se je takoj po svojem uspehu odločila od njega in se spremenila v tiransko prakso, medtem ko je od resničnosti odtrgana doktrina dobila absurdno svobodo.

In zdaj vidimo, da ta praksa in doktrina nimata več med seboj nobenega precenljivega razmerja, niti skladnega niti protislovnega. Njuna smisla gresta eden preko drugega, zato nimata več skupnega namena. Drug drugega se bojita in zaničujeta, ne govorita istega jezika. Če ju hočemo soočiti, vidimo, da se ne dasta več izmeriti z isto mero.

To dejstvo je v dvojnem oziru važno. Najprej nam razgrne gospodarsko-duhovni kompleks, iz katerega je naša kultura vznikla. Pomaga nam pa tudi k boljšemu razumevanju vzrokov sedanje krize, usodnega konca revolucije, ki se je iz etike proizvajanja razvila v etiko zavarovanja.

Drugič pa nam omogoča opredeljevati kulturo po njenem urejajočem načelu in to tem bolj, ker je to načelo zares bistveno vsakemu pravilnemu razvoju kulture, ki ji edino zagotavlja sovisnost. Kajti resnica neke kulture ni nič drugega kakor resnica tega načela. In notranja logika tega načela določa njegovo zgodovinsko usodo. Kdor pozna to notranjo logiko, lahko vnaprej ugotovi razvoj dotične kulture. Zgodovina je vedno potrdila prerokovanja resničnih kulturnih delavcev, to je ljudi, posvečenih kritiki in spoznavanju načela, delujočega mišljenja in dejanja njihove dobe.

Videli smo, da je v meščanski dobi razumsko načelo v časteh. Toda razum je najprej dejavec ločitve. Razum hoče ločevati, da bi lažje vladal, kajti na ta način človek podreja predmetni svet svojim dejanjem. Kadar razum razkroji oviro, postavi na njeno mesto samovoljen red, novo enoto, ki ne pripada življenjskemu, ampak geometričnemu svetu. Dokler ostane razum v službi smotra, ki dopušča živo enoto, izpolnjuje podrobno in potrebno posredujoče delo. Če pa se podoba končnega smotra

¹ Objavljamo odlomke iz knjige: »Penser avec les mains« (Albin Michel, Paris 1936.)

zabriše ali preneha jasno sijati, kakor se to zgodi takrat, ko prvi uspehi nasičujejo naša najsilnejša poželenja, ki so na nesrečo tudi najnižja, — se razum osamosvoji in si nas usužnji. Brez ozira na zadnje človekove smotre začne razpredati meje resničnega ločevanja in abstraktne organizacije. Vse to je bilo mogoče prevedeti že v renesančni dobi. Kdor bi hotel prerokovati našo krizo, bi moral le človeka in naravo razuma globlje spoznati.

Zdaj določno vidimo odločilno važnost tega, kar imenujem skupno merilo mišljenja in delovanja. Vidimo, da to skupno merilo predstavlja bistvo vsake kulture, kajti če se mišljenje in delovanje urejata po različnih zakonih, njuna tvornost nima več razumljivega smotra, pa tudi njuni vrelci kaj kmalu usahnejo. Celó to lahko vidimo, da vlada resnična kultura povsod tam, kjer vlada to skupno merilo. Brez tega merila ni veličine in zato tudi vrednot ne. In končno vidimo, da sta resnica kake kulture in verjetnost njene veličine zakoreninjeni v resnici nje-nega živega skupnega merila.

2.

Med vsemi merili, ki so jih ljudje imeli v svojih mislih in v svojih dejanjih, so nekatera izgubila svojo moč, ker so njihovi izvrševalci pač izgubili svoje poslanstvo. Tako se je zgodilo z judovskim merilom in s srednjeveškim merilom. Izdajstvo njihovih vodnikov obstaja v njihovem malikovanju, simoniji in sekularizaciji.

Pa so še druga merila, ki prepadajo sama od sebe, kljub zvestobi tistih, ki svoja življenja žrtvujejo njihovemu obstoju. Prepadajo zato, ker nosijo v sebi skrivno razdeljenost, načelo razpada. Ravno takrat, ko se razodenejo njihovi smotri, ki so jih pripravljala, in se pokazujejo njihovi uspehi, se pokažejo tudi njihove nezadostnosti. Tako se je zgodilo z merilom racionalizma, ki je meščanstvo povedel k njegovi zmagi, obenem pa k svoji negaciji; tako se je zgodilo tudi s političnimi merili, ki so si jih nadele diktature. Iz dvajsetletnega življenja sovjetske kulture in petletnega življenja nacionalno socialistične kulture lahko potegnemo eno samo in edinstveno ugotovitev, ugotovitev o neuspehu jasnega, veličastnega, po učinkih skupnega, po bistvu pa delnega merila.

Treba je napraviti zadnji korak: če kako merilo pokaže svojo ozkost, ga pokaže zato, ker je smoter, ki se mu bliža in ga simbolizira, pač sam le delen smoter, le predzadnji smoter, smoter, ki pod njegovim razgibanim, vernim in celo enodušnim vplivom ne moremo in nikdar ne bomo mogli zbrati vsega svojega življenja, vseh svojih dejanj in svojih misli, — ker je ob njem ali za njim pač še nekaj, česar duh ne more pozabiti. Tako se naše srce razdeljuje in obsoja celo v svojem hotenju. Srce ga hoče, ta smoter, in vendar včasih zasluti, da ni zadnji, absolutni

smoter. Vso svojo svobodo žrtvuje, da bi z njo pospešilo zavojevanje sveta z znanostjo in ponosom, toda včasih zasluti, da je prazno pridobivanje sveta, če v njem dušo izgublja.

Vsak smoter, ki ne objame človekove celotnosti in ki kljub temu hoče, da se mu ves človek pokori, — je laž, sredstvo ločevanja. Tako imamo na eni strani delovanje, ki ga ureja avtoritarno merilo: denar, načrt, država, vodja, — na drugi strani pa duha, osamelega, brez moči in stvariteljskega veselja, blodečega v prividih in mitih, polnih brezživljenjske čistosti, nenadnega in nemočnega upora proti življenju, ali pa splošne nemoči, da bi življenje sprejeli takšno, kakršno je, ponižano, skrivnostno in polno klicev.

Toda, kje najti celotno resnico, edino, ki ji lahko rečemo, da je celotna, totalitarna? Kje najti smoter smotrov, vesoljni cilj, ki bi človek vanj postavil svoje upanje in ki bi ga vsega razživel? Kje najti končno utemeljenost resničnega in dejanskega občestva, »telos«, končni cilj, ki vse oživlja, ki vse zahteva in ki vsemu nalaga merilo svojega upanja?

5.

Najprej bom odgovoril: najdemo ga v dejanju verovanja. Ta izraz je treba dobesedno vzeti. Pod aktom verovanja ne razumevam, kakor se to večkrat zgodi, več ali manj navdušenega verovanja v več ali manj določno podobo prihodnosti, ki jo krasimo z izrazom »ideal«. Z vsem bistvom se varujem kakršnih koli idealov. Posebno se varujem tistih »dinamičnih« idealov, ki z njim krstijo prihajajočega človeka. Najprej iz enostavnega vzroka, ker pripada ideal vedno prihodnosti, naša dejavnost pa vedno sedanosti. Potem pa zato, ker je vsak ideal bistveno zvezan z gotovo nedoločenostjo in negotovostjo, ki mu brani, da bi zares obsegal naša življenja. Ideal mi ostaja razdeljen zaradi samega dejstva, da se poraja v željah naših src. Iz današnjega nereda nas ne bo rešil prijeten red, ki je le podoba obrnjenega nereda. Kajti ali ostane daleč od nas, ali pa postane sokrivec naših slabosti. Tak red ni resničen sam iz sebe. Tudi ni resničnejši od nas, ki smo del dejanskega nereda.

Pod aktom verovanja razumem dejanje, ki ni podložno kaki idealni mogočnosti, ampak določni resnici, ki jo to dejanje samo potrjuje. Edinstven in zato zedinjujoč smoter je zapopaden le v zadnji človekovi resnici. Na drugi strani pa ta zadnja resnica biva resnično le v tistem določenem prostoru in času, v katerih ji dejansko služim. Dejanje verovanja torej ni niti hrepenenje niti zaupljivo domotožje niti tolažljiva omama ali skok v prazno z zaprtimi očmi. Ne, to je resnično dejanje, stvarno pričevanje resnice, ne pa kakega sanjanega ali željenega ideala.

Tako je dejanje verovanja določeno kot trenutek in prostor, kjer se misel in dejanje združujeta v enem samem zanosu, kjer

je resnica izpričana s kretnjo in kjer je kretnja potrjena z resnico. Tu je nedeljivost, ki smo jo iskali, tu je poroštvo notranje zedinjenega mišljenja in delovanja.

Vsa vprašanja skupnega merila se stekajo nazadnje v tole: Katera je ta zadnja resnica, ki je dovolj določena in v istem času tudi dovolj celostna, da zasluži naš akt verovanja?

4.

Zanimivo je videti, da so vsa tisočletja, odkar narodi ustvarjajo kulture, ki jih poznamo iz zgodovinopisja, pokazala le majhno merilo skupnih meril, ki so urejala njihovo življenje, mišljenje, delovanje, borbo proti smrti in neredu. Judje so imeli Postavo in prerokbe, Grki Človeka, Rimljani imperialni red, srednji vek cerkveni imperij, stoletja Ludovika XIV. v kralju utelešeno državo. Danes vidimo Ruse, kako si ustvarjajo snovno merilo, in Nemce z ljudskim merilom, dve etastični načeli, brezmejno izpopolnjeni s tehniko in propagando. Na koncu koncev imamo le dve vrsti meril: ali duhovno načelno ali upravno okvirno. Velik ugled in čudež katoliške Cerkve temeljita tudi v načinu, kako je stoletja dolgo v svojih rokah združevala duhovno avtoriteto in organizirano oblast.

Ne vem, kdaj bomo spet videli ta čudež. Dediči smo družabnega neuspeha, to se pravi kulture in gospodarstva, ki že sto petdeset let nimata skupnega merila. Na svoje oči vidimo obnovitvene poskuse, ki se na primer dvigajo iz gospodarstva: toda na milijone strojev lahko izdelajo, vendar jih ne bodo mogli izkoristiti za človeka, v prid njegovi človečnosti. Zato tudi ne bodo mogli obnoviti ugleda Evrope, ki ji je bilo toliko do stvariteljskega duha njenih razumniških izbrancev.

Če hočemo nadaljevati svojo pot, ne da bi pri tem padli v stoletne kolesnice, moramo izbrane ljudi najprej odgojiti, izbrane ljudi, ki bodo nosilci skupnega smotra in bodo temu smotru hoteli služiti s svojo mislijo. Natančen načrt novega družabnega ogrodja ni tako važen kakor obnovitev učinkovite avtoritete. Kajti ne bo nas rešila država, ampak duh, ugleden in utelešen, duh, ki ustvarja in vzgaja.

Kreposti, ki jih predpostavlja, so preproste; njihovo skupno torišče določljivo. To je akt utelešanja misli, kretnja iz globine, značilen urejevalec zapadnih moči. Toda vse to bi ostalo abstraktno, le pojmoven opis resničnega, ko bi utelesitve duhovnega merila ne mogli poiskati in ga imenovati.

Škrinja zaveze, cerkveni Imperij, Cezar, Kralj, Diktator, Država, to so znamenja merila. Jim danes že lahko zoperstavimo znamenje, ki bi bilo prav tako veličastno, preprosto in prijemljivo? Pomisliti moramo, da je bilo treba neizrečenega napora duha in za stoletja zgrajene oblasti, preden so se ona znamenja pokazala. In mi danes šele začenjamo s svojimi kriki.

Če se bomo danes močno zavedli nujnosti duha in etike, ki nam jih ta dva nalagata v našem položaju, bomo najbrž že izpolnili dolžnosti svojega rodu. Najprej moramo določiti duhovno načelo merila, znamenje se bo že potem rodilo. Zdi se mi, da to načelo določajo hkrati zapadna tradicija, današnja igra njenih odklonov, potem pa smisel metafizičnega nemira in smisel družabne tesnobe, ki nas preganjata. Poedinec in množica, to so odkloni od tradicije, ki je temeljila na osebi. Skrivnost individualne tesnobe in upora množic leži v dejstvu, da človek nima več pravice biti odgovorna oseba. V vrnitvi k osebi je dan smisel eksistencialne filozofije v vseh njenih oblikah, pa tudi smisel teoloških in političnih gibanj, kazoč obrise novega reda, občestvenega, kakor ga mi imenujemo.

DR. FRANCE JENKO

PROBLEMI ČEŠKOSLOVAŠKE

Češka je bila že za Karla IV. znano kulturno ognjišče in središče Evrope. Številni spomeniki še danes pričajo o slavni preteklosti, ki je drugi narodi nimajo. Tudi danes postaja ta dežela središče Srednje Evrope, skoro vsi Evropejci se v svojih mislih in ugibanjih srečujejo v njej in s strahom spremljajo razvoj dogodkov. Avstrija je padla. Le nekaj dni so se stolpiči časopisja polnili z njeno usodo in že se je pojavilo vprašanje češkoslovaške republike, ki bije boj za neokrnjenost svoje s tolikimi žrtvami pridobljene državne samostojnosti. Časopisje se ukvarja z njenimi notranjimi dogodki in njih odmevi v svetu.

Neki politik je imenoval Češkoslovaško »deželo nerešenih vprašanj«. Naj jih nekaj navedem: Sudetsko-nemško in slovaško vprašanje, madžarski revizionizem, odnos do Poljske, Podkarpatska Rusija in židovsko vprašanje. Češkoslovaška je pisana v vseh ozirih, zlasti v narodnostnih in verskih, edinstvena po demokratični svobodi, pribežališče političnih nemirnežev, vodi v kulturi, v parlamentu pa ima pravo babilonsko zmešnjavo govoric.

Danes nas zanimata samo sudetsko-nemško in slovaško vprašanje. Slovaško vprašanje je starejše, svetu že znano, sudetsko pa mlajše in svet zanj pred Hitlerjevim prihodom skoro ni vedel. Šele zdaj se je odprlo v vsej razsežnosti.

Pred l. 1935. so bili Nemci v ČSR razcepljeni po raznih strankah, ki jih je do nedavnega bilo šestnajst. Po Hitlerjevem prihodu pa se je začelo zedinjevanje vseh nemških moči, ki je doseglo že pri volitvah 1936. presenetljiv uspeh. Konrad Henlein, sudetski »vodja«, ki sam niti ni poslanec in se je vselej dosti

mudil v tujini, da posreduje pri tujih vladah za nemško manjšino, je žel pri volitvah pravo zmagoslavje. Stranka je v tem letu pridobila 44 poslancev, le enega manj od vodilne agrarne stranke, imela pa je dejansko že največ volilcev, ker so nemški volivni okraji zaradi goste naseljenosti večji. Doslej so se nemške stranke delile v dve glavni skupini. »Aktivisti« so že desetletja bili del vladne koalicije in imeli v vladi svoje ministre, Henleinova skupina pa je v opoziciji. Aktivisti so bili: nemški agrarci s 5 poslanci, nemški krščanski socialisti s 5 poslanci, socialni demokrati z 11 poslanci. V demokratično urejeni državi so si znali pridobiti mnoge ugodnosti. Pomagala jim je številčna moč nemškega prebivalstva, ki obsega 22% prebivalstva v državi ali tretjino Čehov in Slovakov. Pogosto so Slovaki očitali vladi, da dobivajo manj kot nemška manjšina. Ministrska mesta v ČSR so skoraj dedna v posameznih strankah (češki narodni socialisti imajo že 20 let zunanje ministrstvo, agrarci poljedelsko itd.) in tudi Nemci so si znali obdržati ugodna mesta.

Henlein pa je še dalje pridobival. 20. 1. 1938. je Hitler obljubil, da desetih milijonov Nemcev, ki živijo zunaj Nemčije, ne bo pozabil. Priključitev Avstrije je vzbudila še večjo samozavest čeških Nemcev. Po shodih govore, da je prišel čas, ko jim za njihove pravice ni treba več prositi, temveč jih terjajo. Henleinovi poslanci pošiljajo iz praškega parlamenta Hitlerju pozdrave, aktivisti, ki so desetletja sedeli v vladi, pa jo zapuščajo in stopajo pod kljukasto zastavo. Tako so storili nemški poljedelci in krščanski socialci. Le socialni demokrati so ostali zvesti vladi.

Nemci terjajo dvoje: priznanje, da so državni narod, in samopravo.

Hočejo biti državotvoren narod in ne manjšina. Na poti, ki sta jo češki in slovaški narod skupaj prehodila v 20 letih, se jima hoče pridružiti še Nемец, toda z obraza se mu bere vse prej kot odkritost. Pridružuje se, da bi prva dva zapeljal in uničil njuno državno tvorbo. Avtonomija je še kočljivejše vprašanje, ker ima smisel le, kadar je omejena na določeno ozemlje. Potem se da ustanoviti posebna politična upravna celota, ki se sama enotno upravlja. Nemci pa take enote ne morejo ustvariti, ker so raztreseni vsepovsod: Praga, Brno, vasi pod Tatrami, okraji po mestih — sami otoki. Tudi v Sudetih so močno pomešani s Čehi. Če jim dajo Čehi samovlado ob Češkem lesu in v Sudetih, se s tem odpovedo naravno zavarovani meji in omogočijo nov An-schluss. Kulturno in gospodarsko avtonomijo pa Nemci tako že uživajo, saj imajo svoje šolstvo in vseučilišče. O kakem zapostavljanju je težko govoriti. Tudi gospodarsko niso na slabšem, le zadnjo krizo so huje občutili, ker živijo v starih industrijskih predelih, ki jim je že Avstrija dajala prednosti.

Nekateri Nemci so terjali, naj se ČSR preoblikuje po švicarskem zgledu. Verjetno je, da bodo Čehi temu ugodili in opustili

centralistično obliko vladanja, ker jim sicer ostane le še en način: diktatura uradniške vlade. Vlada narodne združitve je z vstopom dr. Ježka v glavnem že zaključena, zunaj so ostali le še drobci.

Jasno je, da se sudetskim Nemcem godi gospodarsko bolje kot rajhovskim in je njihovo pogledovanje na ono stran nespametno.

Slovaško vprašanje je starejše od nemškega. Zdelo se je že, da je v teku let izgubilo svojo ostrino in da se bo razvozljalo mirno, skoraj mimogrede. Slovaško ljudsko stranko kot nosilko avtonomističnega gibanja so hoteli Čehi oslabiti s stalnim popuščanjem in s tem dokazati, da je tako gibanje nepotrebno, ker dobijo Slovaki tudi brez tega dovolj. Danes, ob dvajsetletnici države, pa terjajo Slovaki, da se popolnoma uveljavi pittsburška pogodba in da se z državno postavo prizna samoniklost slovaškega naroda.

Pittsburška pogodba je dogovor med češkimi in slovaškimi društvi v ameriških Združenih državah na eni strani, s češko-slovaškim narodnim svetom v domovini (ki ga je zastopal Masaryk) na drugi strani. Pogodba govori o bodoči ureditvi države, ki jo piše »češko-slovaška« (ločeno s črtico). Enako jo pišejo tudi vse mirovne pogodbe. Po tej pogodbi bi imeli Slovaki svojo lastno upravo, svojo skupščino in sodstvo. Kaj so si ti podpisniki pri teh besedah predstavljali, je sporno, posebno glede skupščine. Podpisniki so večidel pomrli, izvornik pogodbe bodo prenesli letos iz USA na Slovaško, toda razlagati ga je mogoče na več načinov. »Čehoslovaki« trdijo, da so določbe te pogodbe izpolnjene. Če pa ne bi bile, so izgubile z ustavo vsako veljavo. Po ustavi je država enotna, kar je bilo iz zunanjepolitičnih razlogov sprejeto soglasno. Slovaki so si pridržali le pravico, da kasneje uveljavijo določbe pittsburške pogodbe. Dobro je še omeniti, da je imela ta pogodba svojo prednico v clevelandski pogodbi, ki je določala zvezno ureditev države, pa so jo na Masarykov predlog umaknili. Ker je začela Avstro-Ogrska ponujati narodno federacijo, so se Čehi in Slovaki v pittsburški pogodbi odločili za tesnejšo naslonitev, za avtonomijo, da jih ne bi morda premotila avstrijska ponudba.

S kakšno pravico so ameriški Slovaki tako odločilno posegali v določanje slovaške usode? Vedeti je treba, da jih je nad pol milijona (tretjina Slovakov je zunaj ČSR) in da so ostali vselej v zelo tesnih stikih s svojo domovino. Od Černavskega krvoprelitja dalje (1907) so stalno opozarjali svet na krivice, ki se godijo njihovim bratom pod Madžari. V svetovni vojni so velikansko žrtvovali za osvobodilno gibanje, saj so financirali vse češkoslovaške legije. Slovaki v Ameriki so danes po večini avtonomisti, zato na vso moč podpirajo gibanje v domovini. Ko so se Slovaki doma s Svetomartinsko pogodbo izrekli za ČSR, še niso vedeli za pittsburško pogodbo. Vso bolečino in tragiko prvih slovaških povojnih let pač najbolje osvetljuje Hlinkova pot v

Pariz l. 1920., ko je skušal s pomočjo tujine od Čehov izsiliti avtonomijo. Razodeva hkrati Hlinkovo politično neizšolanost in preprostost. Za to protidržavno dejanje so ga po vrnitvi zaprli, vendar so bile njegove zasluge prevelike, da bi ga mogli obdržati v ječi, kot nekoč Madžari.

Po vojni so češki uradniki preplavili Slovaško. S svojim večkrat plitvim prosvetljenstvom in omalovaževanjem slovaških narodnih in verskih svetinj so se Slovakom močno odtujili. To je najbrž odločilnejše od gospodarskih krivic, ki so bolj navidezne. Velikanski razvoj povojne Slovaške priča, da jih bratje niso izkoriščali, kot se je to godilo drugod.

Seveda Slovaki sami v narodnem pojmovanju niso edini; delijo se v avtonomiste in čehoslovake. Avtonomisti so dosedaj izdelali že tri avtonomistične načrte. Profesor dr. V. Tuka je leta 1921. napravil najradikalnejšega. Stranka ga ni predložila parlamentu, ker je terjal zvezno državo, pittsburška pogodba pa govori le o avtonomiji. Tukin načrt uvaja popoln dualizem, ločen češki in slovaški parlament in dve ločeni vladi, ki ju združuje le predsednik republike. Skratka: načrt je predvideval dve državi, združeni v predsedniško unijo. Osnutek je znanstveno izgrajen do podrobnosti, ostal pa je le zanimiv študijski dokument. Leta 1930. je senator slovaške ljudske stranke Labay izdelal drugi načrt, ki terja osem avtonomnih področij: upravo, šolstvo, verstvo, sodstvo, poljedelstvo, javna dela in socialno skrbstvo. Načrt ni imel organizacijskega osnutka za postavbo in tudi ni bil utemeljen. Tretji, še skromnejši je Hlinkov (menda iz 1932), ki terja le tako avtonomijo, kot jo ima Podkarpatska Rusija, in dodaja še sodstvo. Vse to pa so le programi, ki so daleč od uresničitve in jih ne bo mogoče izpolniti brez močnih zavznikov.

Ali naj slovaška ljudska stranka nosi avtonomistični prapor visoko in naj ga neomadeževanega izročja potomcem, da se sile še dalje izčrpavajo brez vidnih uspehov, ali pa naj ga delno zvije in skuša prestreči vsaj nekaj drobtinic? Zavedni Slovaki poudarjajo, da so se lastni državi prostovoljno odrekli, zato pa so si pridržali avtonomijo. Tej se ne morejo odreči, ker hočejo slediti zgodovinskemu izročilu in svoji zavesti, da so poseben narod, ki more vse svoje sile razviti le v okviru samovlade. »Politična zgodovina nam samovlado obljublja, pa tudi, če bi nam jo odrekala, jo terjamo.« Politiko zvitih praporov so vodili Slovaki od začetka l. 1927. do 8. 10. 1929, ob vstopu v vlado. Tedaj so dosegli novo upravno razdelitev države v 4 krajin. Slovaška je dobila delno svojo upravno-politično enotnost, ime in meje, pa tudi oblast predsednika se je nekaj razširila. Pravniki menijo, da je v okviru sedanje ustave večja avtonomija nemogoča, ustavna sprememba pa v tej dobi prenevarna. Zato v l. 1935., ko so se vršila med Hodžo in Hlinko pogajanja za vstop v vlado,

Slovaki niso terjali takojšnje izpolnitve svojih terjatev, marveč le zagotovilo vladnih strank, da bodo ob prvi ugodni priliki zamenjali ustavo v smislu njihovih terjatev, ki so bile: 1. Ustavno priznanje posebnega slovaškega naroda. 2. Zakonodajna skupščina v smislu pittsburske pogodbe. 3. Obnovitev jezikovne postave. 4. Ministrstvo za slovaške zadeve. Za prve tri terjave so želeli le obljubo, četrta pa naj bi se izpolnila takoj. Po dogodkih v Avstriji je vlada spet poklicala slovaško ljudsko stranko v vlado. Slovaki se letos niso mislili pogajati, ker se pripravljajo na slovesnosti ob dvajsetletnici pittsburske pogodbe, vendar ponudbe niso odklonili. Postavili so iste pogoje, kot smo jih našeli zgoraj. Ker ni prišlo do sporazuma, so izjavili, da smatrajo državo Čehov in Slovakov za svojo državo in ji obljublajo zvestobo, vlada pa, ki za slovaške stvari nima razumevanja, ne zasluži zaupanja.

Položaj slovaške ljudske stranke je toliko težji, ker ji odrekajo upravičenost, da bi zastopala slovaški narod. Sicer je daleč najmočnejša stranka na Slovaškem, ima pa le 40% slovaških volivcev. Zato bi bila njena naloga, da združi narod brez ozira na nazorno pripadnost, tako da njen program ne bo le strankin, temveč program vsega naroda. V slovaški ljudski stranki so le katoliki. Evangeličani so po večini v agrarni stranki, ostali pa tvorijo svojo lastno stranko (Razus), ki prav tako zastopa avtonomističen program. Avtonomija je torej skupna terjatev vseh slovaških kristjanov. Dodati je treba še zanimivo dejstvo, ki se je spet pokazalo ob zadnji izjavi slovaških strank, ki sodelujejo v vladi. Tudi te stranke nikakor ne tajijo, da so Slovaki poseben narod z vsemi pravicami naroda, avtonomije pa se bojijo iz drugih razlogov. Radikalni avtonomisti so prepričani, da za izvedbo slovaške samovlade ni treba soglasja večine praškega parlamenta, temveč bi zadostovala večina slovaških poslancev. To večino je seveda treba šele ustvariti. Pri zadnjih volitvah ustvarjeni avtonomistični blok obsega poleg slovaške ljudske stranke tudi vse tuje manjšine. V tako nevarnih časih zbuja to dejanje dvome in nezadovoljstvo; prihodnost bo pokazala, koliko je bila združitev pametna.

Mimo teh ustavnih vprašanj naj omenim še druga, ki Slovake prav v živo zadevajo. K. Sidor jih je izrazil takole: O vsem je mogoče razpravljati, le o Čehih, Židih in evangeličanih ne. Ta tri vprašanja imajo družbeno politične vzroke. Na Slovaškem je še okoli 250.000 Čehov, posebno uradnikov in delavcev. Spočetka so bili potrebni, danes postajajo odveč kakor strici in tete na kmečkem posestvu. Slovaški razumniški naraščaj je dorastel in hoče služiti doma, čeprav mu obstoj danes še ni ogrožen. Židovstvo ima v rokah vsaj tri četrtine trgovine in denarstva na Slovaškem, za slovaške kulturne stvari pa se ne zanima in jim ne daje nikake podpore. Pri evangeličanih človek dobiva vtis, da

uživajo povsod prednosti, ker so na vseh odločilnih mestih. Vse to so torej vprašanja, ki zadevajo boljšo ureditev medsebojnih odnosov.

Čehom res trda prede, ker med sosedi nimajo prijateljev in ker so njihovi zavezniki oddaljeni po 1000 kilometrov. Zato je razumljivo njihovo prizadevanje po močni, enotni državi. Po značaju pa se precej razlikujejo od drugih Slovanov, in Slovaki trdijo, da jih od Čehov bolj loči drugačen značaj, kot pa besedni zaklad.

Nelepo vlogo v češko-slovaškem sporu igrajo Poljaki. Sklicujejo se na svojo številčno moč in mislijo, da jim morajo biti Čehi poslušni. Tešinsko ozemlje gotovo ni vredno spora, in ker ga je ljudsko glasovanje dalo Češkoslovaški, pač njej bolj pripada. Poljakom seveda to ni prav. Ko je lani neka skupina Poljakov hotela obiskati Prago, se je mesto že pripravljalo, da jih slovesno sprejme in tako izkaže svojo pripravljenost za prijateljsko razmerje. Za to je izvedel poljski poslanik in obisk preprečil. Do Slovakov je Poljska zelo gostoljubna in nudi slovaškim dijakom številne in izdatne podpore. Zato je slovaška opozicija večkrat nalašč namigavala na Poljsko in zatrjevala, da bi sporazum s Poljsko popolnoma nadomestil Hodžin načrt o gospodarskem sodelovanju podonavskih držav.

Gotovo danes ves svet pazljivo zasleduje dogodke na Češko-slovaškem in izjavlja bratskima narodoma svoje simpatije, da jima tako vsaj moralno pomaga v njunem težkem boju. Kdor pozna njun velikanski boj v svetovni vojni, njuno narodno odločnost, okrepljeno s svetlimi spomini na preteklost, ne bo niti za trenutek podvomil, da bo Češkoslovaška republika ostala in se v prihodnjih stiskah bolje uredila.

JOŽE LAMPRET

TVARNO-DUHOVNA STRUKTURA ŽUPNIJE RIBNICA NA POHORJU

(Konec)

Življenje v »hubah«. Po visokih gorskih predelih imajo veleposestniki »hube«, da jih dajejo v najem poljskim in drugim delavcem. Hube so stavbe, ki so jih veleposestniki dobili z nakupom manjših zemljišč. Hube bi morali vzdrževati najemniki, pa navadno nimajo sredstev, zato hube počasi razpadajo. V župnijskem zapisniku sem pri mnogih našel opazko: »podrto«. Večina teh koč je zelo stara; okna so majhna, vhod nizek, mnogokje

ni poda. Peči so navadno brez dimnika in dim se kadi po sobi. Pozimi se vsa dela opravljajo v hiši. Pogosto naselijo v tem času tudi živino v hišo. Pogosto naletiš ob peči na kak zaboj s prašičem. S tem je zdravstveno stanje po hubah tudi že orisano. — Najemniki morajo stanovanje plačati v denarju ali pa ga odslužijo; nekateri morajo delati zanj 100 do 120 delovnih dni v letu. Hubarju se godi slabše od viničarja, ki ima vsaj prosto stanovanje.

Veleposestniki imajo navadno po več hub. Bivša občina Ribnica je imela 77 hišnih številk, med njimi je bilo 17 hub, od katerih jih je 11 v rokah dveh posestnikov. Bivša občina Hudi kot je imela 94 številk; izmed teh je 8 posestnikov imelo 59 hub. En sam posestnik ima 44 hub.

Najemnina je večinoma visoka, gospodarji so oblastni in najemniki brez vsake postavne zaščite. Zato se najemniki stalno selijo. V neki koči je živelo v 17 letih 10 družin, ki so štejele 72 družinskih udov. V drugi hubi je stanovalo v tej dobi 12 družin, v tretji je živelo 54 oseb itd. Po poklicu in moralni kakovosti so se te družine razločevale, po družbenem ustroju pa so si bile zelo podobne. Skoro v vsaki so bili rejenci in nezakonske matere s številnimi otroki. V neki hubi je živelo od 1933. do 1935. leta 14 družin s 101 osebo. Ena od teh družin je imela 13 otrok.

V takem ozračju se porajajo in odmirajo življenja. Stopnja umrljivosti je silno visoka, posebno pri otrocih. Vzroki ležijo poleg obupnih stanovanjskih razmer še v nezadostni prehrani, preprostih porodih, v pretežkem otroškem delu, v težkem delu mater med nosečnostjo i. dr. Zato najbolj umirajo dojenčki. V 15 letih je umrlo v Ribnici 191 otrok, preden so dosegli leto dni starosti, od njih 110 dečkov in 81 deklic. V mrliški knjigi je kot vzrok 87 krat navedena slabost in 11 krat jetika. V starosti od 1. do 10. leta je umrlo v 15 letih 84 otrok, med njimi 48 dečkov in 36 deklic. Vzrok smrti 12 krat jetika, 3 slučajni nalezljivih bolezni. Številke dovolj jasno potrjujejo gornje trditve.

Po dr. Gesslerju mora poteči od enega do drugega poroda $1\frac{3}{4}$ leta, po Grotjahnu celo 2 leti, če hoče mati ostati zdrava. Pri polovici delavskih in kmečkih mater pa traja presledek le 15 mesecev ali še manj. To je eden najvažnejših vzrokov umrljivosti dojenčkov. Primer: Neka mati je rodila 15 otrok. Presledki med porodi so bili: 16, 15, 16, 11 mesecev. Otrok, ki je bil rojen po tem kratkem premoru, je umrl dva dni po rojstvu. Po osmem porodu je mati čez 11 mesecev rodila dvojčka, ki sta oba umrla. Po 15 mesecih je ponovno rodila, otrok je kmalu umrl. Podobnih primerov bi lahko navedel še mnogo. Pogosto mora mati delati vse do zadnjega trenutka pred porodom.

V 15 letih je v Ribnici umrlo 20 oseb za rakom, med njimi 18 žen. Rak je poleg jetike tipična bolezen siromakov. Na 100 bogatih žena umre za rakom 235 revnih žena.

Prehrana hubarjev je nezadostna. Kadar delajo gospodarju na polju, dobijo vsaj hrano. V gozdu delajo ob svoji hrani. Pozimi vlada v hubah glad. Po Grotjahnu je potrebno človeku dnevno v hrani vsaj 3000 kalorij in 100 g beljakovin. V denarju bi znašalo to za samskega delavca 800 do 1000 din mesečno, za tri do štiričlensko družino pa okoli 1600 din. Tako bi bilo, če bi se delavske plače dvigale sorazmerno s cenami živil. V resnici pa so se življenjske potrebščine v zadnjih treh letih podražile povprečno za 20%, delavske mezde pa za 6%. Jasno je, da delavci ne zaslužijo dovolj. Po brošuri Fr. Leskoška »Kaj mora vedeti delavec« posnemam zanimiv pregled o plačah delavcev, ki so zavarovani pri SUZOR. 200.000 delavcev zasluži manj kot $\frac{1}{4}$ življenjskega minima za eno osebo. 97.585 delavcev zasluži manj od $\frac{1}{2}$, 128.000 delavcev manj od $\frac{3}{4}$ življenjskega minima za eno osebo. 110.000 je takih, ki zaslužijo približno življenjski minimum. Le 71.145 je pri SUZOR prijavljenih delavcev, ki zaslužijo več kot življenjsko najnujnejše za eno osebo in ki bi mogli ustvariti družino. Šest sedmin delavcev torej ne zasluži toliko, da bi mogli vzdrževati družino.

V vrsto delavcev, ki ne zaslužijo niti najnujnejšega za eno osebo, spadajo gotovo tudi kamnoseški delavci iz Ribnice. Njihova mezda znaša povprečno 20 do 25 dinarjev dnevno. Z mesečnim zaslužkom 750 din mora torej kamnosek pogosto nahraniti in obleči 5 do 9 člansko rodbino. Še slabše se godi poljskim delavcem in žagarjem. Poljski delavec zasluži največ 10 din dnevno, pri tem pa mora še odslužiti 120 »taverhov« (delovnih dni) letno za borno stanovanje. Njegova družina pa je prav tako mnogoštevilna kot kamnosekova.

Lahko zaključimo: Hube so gnezdo telesnega in moralnega prepadanja za svoje prebivalce.

Moralna višina prebivalstva v Ribnici. Kjer manjkajo najosnovnejši pogoji za urejeno življenje, je življenje navadno nemoralno. Bedo ribniških prebivalcev smo pokazali dovolj jasno. Otroci so slabo vzgojeni ali sploh nevgojeni. Ko dorastejo, nimajo mogočnosti, da bi se poročili. To zadeva danes poleg delavske tudi že kmečko mladino. Zaradi tega se mladina udaja nenravnemu življenju ali pa začinja »večna« ljubezenska razmerja, ki se ne morejo izpremeniti v zakon. Poznam dosti primerov in vsi so si podobni: Domačijo mora prevzeti eden od otrok, ostale dediče pa mora izplačati. Staršem mora dajati veliko užitnino v denarju in v blagu. Zaradi teh bremen si nihče ne upa prevzeti. Dekleta ostajajo doma, včasih dobijo službo v mestu. Drugi delajo doma za hrano, obleko pa si morajo sami kupovati. Čeprav si želijo lastnega doma, si ga ne morejo ustvariti.

Premnogi moralni padci izvirajo v gospodarski odvisnosti. Kmečke dekle postajajo nezakonske matere, očetje pa so njih gospodarji ali domači sinovi. Danes zadeva ista usoda tudi že

kmečke hčere. Nekaj primerov: V 9 členski kmečki družini sta dve hčeri nezakonski materi. Prva je postala nezakonska mati v 20. letu starosti, druga v 25. letu. Pri isti hiši je dekla, ki je postala nezakonska mati s 25. letom. Pri vseh treh so se padci izvršili v dobi popolne spolne zrelosti. Dekleta so bila godna za možitev, gospodarskih pogojev pa ni bilo. Tako čakajo vse tri ugodnega trenutka za možitev in živijo dalje v nedovoljenem spolnem razmerju. Nekatero postanejo nezakonske matere šele s 30. letom.

Zakonov iz ljubezni ali vsaj s svobodno izbiro je vedno manj. Sklepajo se iz gospodarskih razlogov ali da se prikrijejo moralni padci in da se ubeži sramoti. Primeri:

Neko dekle je imelo l. 1923. (v 27. letu starosti) nezakonskega otroka. Poročilo se je šele 1930. l. — Zakon sklenjen 1926. Žena je imela 1922. nezakonskega otroka. Ko je zanosila drugič, je izsilila zakon, da uide sramoti. Rodila je 4 mesece po poroki. — Dekle je imelo l. 1927. nezakonskega otroka. 1930. l. je sklenilo zakon. Tri mesece po poroki je rodilo — zakonskega otroka.

O položaju nezakonskih otrok smo že govorili. Ker jih nihče ne vzgaja in ker morajo prestati mnogo gorja in zasmehovanja, so navadno moralno manjvredni. Zato pogosto doživijo isto žalostno usodo, kot njihovi starši. Primer: Dekle je imelo tri nezakonske otroke, dva dečka in eno deklico. Njena hči je tudi postala nezakonska mati. Podobnih primerov je mnogo.

Ne bom v tej zvezi razpravljaj, kako bi bilo mogoče dvigniti moralno višino v teh zanemarjenih krajih. Nikakor pa ne morejo pripomoči k temu taka sredstva:

Razglas. — »Opažam, da je morala v naselbini Josip dol in tudi po hubah pod vsako kritiko. Zato odrejam: Dotična rodbina, v kateri neporočena hčerka dobi od 1. aprila 1938. dalje otroka, mora brezpogojno en mesec po porodu zapustiti stanovanje na posestvu Josip dol. Noben nov dogovor ne more tega določila ovreči. Apeliram posebno na čast in dostojnost deklet v Josip dolu in na starše, da čuvajo deco moralnega propada.« — Ing. Milan Lenarčič, veleposestnik v Josip dolu in lastnik granitnega kamnoloma v Ribnici na Pohorju.

Ta razglas je bil priobčen v »Delavski politiki« dne 22. decembra 1937. V isti številki piše neki delavec: »Stanoval sem v koči g. Lenarčiča. Koča pa je tako razpadla, da nisem mogel ostati v njej. Tla so preperela, da sem moral dati napraviti lesen pod in plačati za to 150 din. Prosil sem, da bi g. Lenarčič popravil vsaj okna, ker so čisto raztrgana in strohnela, pa niso hoteli napraviti. Sedaj je stanovanje prazno, ker noče tam nihče stanovati razen divje sove. Za ljudi stanovanje sploh ni sposobno.« Oba dokumenta se dobro dopolnjujeta.

V naselbini Josip dol se res širi nemoralno življenje. O tem priča že izredno nizko število porok. Od leta 1921. do 1936. je

bilo v Josip dolu sklenjenih le 23 zakonov. Že nekaj let gospodari »bela kuga«, proti kateri pa samo lepi nauki nič ne zaležejo. Poblize poznam gospodarski položaj dr. Lenarčičevih kamnoseških delavcev. Živijo v stanovanjih z majhnimi okni, kjer mora ob deževnih dneh ves dan goreti luč. Koče ležijo v globeli, obdaja jih gozd in skalnata stena. Kdor podi ljudi tudi iz takih stanovanj, s tem belo kugo le povečuje in jemlje ljudem še zadnji drobec človeškega dostojanstva. Ne prisilni ukrepi in grožnje, temveč izboljšanje gospodarskih pogojev bi dvignilo nravno višino ljudstva.

Končno še nekaj primerov za boljšo osvetlitev: Dve sestri sta postali nezakonski materi. Ena je rodila prvič v starosti 31 let, drugič v starosti 38 let. Druga je rodila prvega nezakonskega otroka s 24 leti, drugega s 37 leti. — Največ je nravnih padcev med deklami, delavkami in samskimi gostačkami. Otroci gostaških družin morajo po večini od doma za kruhom. Primer: Gostaška družina je štela 11 otrok. Od teh se je (do 1936) poročil le eden, 7 jih je moralo zdoma. Nedovoljena ljubezenska zveza naloži takemu siromaku nova bremena in brž ko more, se poroči. Toda po poroki ne more vzdrževati družine in se boji naraščaja. Pogosto so taki zakonci globoko verni in se vračajo k spovednici kot stalni grešniki. V zakon so stopili, da bi mogli živeti po božjih zapovedih, pa so spet prišli navzkriž z njimi. Tako živijo žalostno in razdvojeno življenje, in vse to le zaradi neizprosnega krivičnega družbenega reda, ki daje nekaterim vsega v izobilju, velika množica pa si ne more utešiti niti najnujnejših življenjskih potreb.

Izobraževanje. Pri opisu posestnih razmer smo našli v Ribnici 155 kmečkih posestnikov, vsi drugi prebivalci so nimanici. Zato bi moralo biti izobraževalno delo delavsko-kmečkega značaja, toda danes raste vse delo izobraževalnih društev iz meščanskega duha. Podružnica delavskega društva »Svoboda« je bila razpuščena hkrati s centralo. Prosvetno društvo, včlenjeno v »Prosvetni zvezi«, je zbiralo le kmečko ljudstvo in gradilo svoje delo na kmečki romantiki. Društveni odbor pa je imel leta 1936-37 (dokoder sega vse moje opazovanje) čisto veleposestniško lice: Predsednik veleposestnik, tajnik sin veleposestnika, blagajnik — hči veleposestnika in uradnica; ostali odborniki so bili trgovec, župnik in še en veleposestniški sin. Društvenih udov je bilo malo, med njimi nobenega delavca. Tudi mladine ni imelo.

V Sokolskem društvu sestavljajo odbore učitelji in obrtniki. Starosta je bil nekoč znan veleposestnik in lastnik kamnolomov; pozneje veleposestnik in župan, leta 1937. pa zdravnik. Členstvo društva so bili večidel delavci, zaposleni v kamnolomu brata staroste, do 1936. tudi nekaj veleposestniških sinov. Vse ostalo delavstvo je bilo brez izobraževanja in brez lokalov. »Katoliški dom« je služil le prosvetnemu društvu. Bivša »Svoboda« si je

morala iskati lokale po gostilnah. Sokolsko društvo je lahko uporabljalo telovadnico v Josip dolu.

Na odru prosvetnega društva ni bilo (razen morda dveh iger v l. 1935.) nobene socialne drame. Mikavno je, da so bili igralci sami posestniški sinovi in hčere. Ko je l. 1935. dobil neko postransko vlogo hlapec, so vsi igralci burno ugovarjali. Kako naj sprejme zaključen veleposestniški igralski krog hlapca vase?

Pri izbiranju sporeda je odločal denarni uspeh. Zato je društvo uprizarjalo igre, ki polnijo društveno dvorano, predavanj pa ni skoraj nikdar prirejalo, ne idejnih in ne strokovnih. Seveda ni bilo nobenega predavanja z izrazito socialno vsebino. Delavski sloj se tako ne udeležuje nobenega društvenega dela.

Sokolsko društvo je bilo po udih videti bolj delavsko. Društveno delo pa je bilo tudi tipično meščansko. Na sokolski oder prihajajo brezbarvne meščanske igre brez vsake etične ali kake druge usmerjenosti. Niti narodnega navdušenja ne vzbujajo.

Edina knjižnica za odrasle je bila v »Katoliškem domu«. Brali so spev le kmetje, delavci pa ostajajo brez lepe knjige. Kamnosek, žagar ali dninar je prepuščen tudi glede izobraževanja samemu sebi. Z drugimi besedami, tudi tukaj je zapostavljen.

Gospodarska samopomoč. — V ta namen služijo po deželi denarni zavodi, zadruge, strokovne organizacije, stanovska društva itd. V Ribnici je edini denarni zavod hranilnica, ki ima svoje prostore v katoliškem domu in je člen Zadružne zveze v Ljubljani. Sprejemala je prihranke kmečkega ljudstva in dajala posojila tudi le kmečkemu stanu. Delavci ne morejo nuditi poroštva in ne hipoteke. Načelnik hranilnice je seveda veleposestnik.

Sadjarsko društvo združuje le bogatejše kmete.

Kamnoseški delavci so imeli nekoč podružnico konzumnega društva za Slovenijo, ki pa je v kratkem času likvidirala. Uničila jo je delavska nezavednost in konkurenca trgovcev, ki se jim danes tako sijajno godi, da kupujejo gozdne parcele, posestva in odpirajo podružnice. Promet je velik, saj mora velik del prebivalstva kupovati skoraj vse življenjske potrebščine. Bivši poslovodja podružnice konzumnega društva ima sedaj lastno trgovino v Ribnici na Pohorju.

Delavski zaupniki iz raznih kamnolomov, ki so bili ob času stavk odpuščeni, so ustanovili svojo kamnoseško zadrugo. Kupili so kamnolom in zaposlili svoje delavstvo, posebno odpuščene delavce. Leta 1936. je bilo zaposlenih 52 delavcev. Zadruga oddaja kocke neposredno porabnikom ali preko posrednikov. Navadno postavlja najnižje ponudbe, vendar plačuje delavstvo bolje od ostalih lastnikov kamnolomov. To nam izpričuje, da so dobički v kamnoseški industriji precej visoki.

V letih 1929. in 1930. je bilo strokovno gibanje kamnoseških delavcev zelo živahno. Tedaj je bilo več stavk, ki pa so žalostno

končale zaradi delavske nezavednosti, pritiska kapitalistov in ker se niso začele že v dobi konjunktura. Voditelji stavk so bili odpuščeni, delavski zaslužek se je občutno znižal. Danes v Ribnici ni strokovnega gibanja. Delavstvo v kamnolomih že več let ne voli svojih zaupnikov. Strokovna organizacija stavbincev obstoja le na papirju. JSZ je leta 1956. zaman skušala osnovati svojo skupino.

Politična usmerjenost in tisk. Že nekaj let vladajo ribniško občino delavci. Pri občinskih volitvah jeseni 1956. je zmagala kmečko-delavska lista z absolutno večino. JRZ je dobila okoli 70 glasov, JNS na obrtniški listi 54 glasov. »To je edina socialistična občina v dravski banovini«, je tedaj z žalostjo zapisal »Slovenski gospodar« v uvodniku in pozneje: »Nekje na Pohorju vladajo neznosne razmere, ki zahtevajo skorajšnje spremembe.« Vendar ta volivna zmaga ni toliko sad politične zrelosti in samostojnosti ribniškega delavstva, kot plod slabe taktike nasprotnikov. Čeprav prevladujejo v občini delavci, JRZ ni hotela sprejeti nad polovico delavskih kandidatov na svojo listo. Podjetniki pa so naravnost silili svoje delavce, naj glasujejo za kmečko-delavsko listo. To je le na videz čudno, kajti nosilec te liste je bil bivši župan in predsednik krajevne organizacije JNS in bivši starosta Sokola.

Politično usmerjenost lepo razberemo tudi iz pregleda časopisja, ki prihaja v Ribnico. Liberalnih listov prihaja 89 izvodov: 11 izvodov »Jutra«, 14 »Večernika«, 4 »Slovenskega naroda«, 5 »Sokolskega glasnika«, 2 »Nove dobe« in 53 izvodov »Domovine«. Klerikalnih listov je 65 izvodov: 9 »Slovenca«, 52 »Slovenskega gospodarja«, 3 »Straže v viharju«, 1 »Domoljub«. Delavskih listov je 52 izvodov: 43 »Delavske politike«, 5 »Neodvisnosti«, 1 »Radnik«, 5 »Delavske pravice«. Ostali listi so verski, strokovni in podobni.

Prevladujejo torej liberalni listi, za njimi so klerikalni, delavski pa šele na zadnjem mestu. Na eni strani nam kaže to razmerje, da politični vpliv časopisja ni posebno močan, sicer bi bile volitve izpadle drugače. Na drugi strani pa nam odkriva silno zaostalost in nezavednost delavskega stanu. Mnogi delavci berejo izključno meščanske liste kot je »Domovina« in podobno. Meščanske družine pa nikdar ne naročajo delavskih listov. Le ena gostilna v Ribnici ima delavsko glasilo, vse druge pa naročajo meščanske dnevnike in tednike — in vendar obiskujejo gostilne po veliki večini delavci! V tem oziru se bo moralo v Ribnici, pa tudi drugod, še mnogokaj korenito izpremeniti.

SMRT IN LAŽ NAD GERNIKO

26. aprila 1937 je brodivje bombnikov vrglo 5000 vžigalnih bomb na Gerniko, sveto mesto Baskov. Ko se ob obletnici s spoštovanjem spominjamo nedolžnih žrtev, se seznanimo vsaj nekoliko z ubijalsko tehniko imperalizmov, ki ludodelstva še povečujejo z lažmi.

1. General Ludendorff o totalni vojni (citirano po prevodu »La guerre totale«, Flammarion, str. 8. in 9.).

»Že v svetovni vojni so se sovražne vojske bojevale na velikanskih predelih, v katerih je zato prebivalstvo močno trpelo. Danes pa se bo bojno polje v pravem pomenu besede raztezalo po celotnem ozemlju vojskujočih se narodov. Civilno prebivalstvo bo prav tako kakor vojska izpostavljeno neposrednemu učinkovanju vojne, čeprav v nekoliko drugačni meri. Trpeti pa bo moralo tudi po njenem posrednem učinkovanju, materialnem in moralnem, po izstradalni blokadi in sovražni propagandi, — kot nekaj prebivalci obleganih utrjenih mest, ki sta jih beda in izčrpanost prisilili k predaji. Totalna vojna torej ne meri le na vojsko, marveč tudi na ljudstva. To je nedvomna in neizprosna resnica, ki so ji enako vredna vsa mogoča bojna sredstva in ki ji bodo morala biti vselej vsa sredstva enako dobra. »Oklo za oklo, zob za zob«, bo resnično geslo totalne vojne. To bo ustvarilo velikanske napetosti pri vojskujočih se ljudstvih. Po svojem bistvu je celostna vojna torej zvezana z ogroženostjo vsega naroda.«

2. Posebni poročevalec »Timesa« piše 29. aprila 1937 pod naslovom »Videl sem... kako so vrgli v dobrih treh urah več ko 3.000 vžigalnih bomb.«

»Ko sem ob dveh zjutraj prišel v mesto, se mi je nudila strašna podoba. Gernika je gorela od enega konca do drugega. Odsevi požara so se videli na oblakih nad gorami, v razdalji 20 km od mesta... Namen obstreljevanja je očitno bila demoralizacija civilnega prebivalstva in uničenje zibelke baskiške rase. Izbrali so si primeren dan. Ponedeljek je semanji dan v Gerniki, ko se zberejo kmetje iz vse pokrajine. Ob 16.30 uri je cerkveni zvon naznanil približevanje letal. Ljudje so se takoj zatekli v kleti in zavetišča, ki so bila napravljena, odkar je 31. marca letalsko brodivje generala Mole obstreljevalo Durango. Neki duhovnik je vodil spravljane ljudi v zavetišča in vse je šlo v redu. Tedaj se je pokazal prvi bombnik in vrgel šest velikih bomb. Čez pet minut je priletel drugi bombnik in vrgel enako število bomb. Čez četrte ure so priletela tri letala nadaljevat uničevalno delo. Od tedaj naprej je postalo obstreljevanje močnejše in je trajalo vse do 19.45 ure. Mesto s 7.000 prebivalci, ki jim je treba prišteti še 3.000 beguncev, so počasi in sistematično uničevali. Osem kilometrov naokrog so druga letala zažigala okoliške kmetije drugo za drugo. Sistem, ki so ga uporabljali bombniki, utegne zanimati tiste, ki preučujejo novo vojaško vedo. V začetku so majhne skupine letal metale težke bombe in ročne granate kar na vse mesto, napadajoč okraj za okrajem po dobro premišljenem načrtu. Potem so bojna letala letela zelo nizko in s strojnicami kosila ljudi, ki so v paniki prišli iz zavetišč, ker so v nekatera zavetišča pridrle pol tone težke bombe 7 do 8 metrov globoko. Mnogo teh nesrečnežev je bilo pobitih; letalci

so v svoji vnemi za pobijanje postrelili tudi ovne na trgu. Način obstreljevanja nezavarovanega mesta je bil logičen. Ročne granate in težke bombe naj bi najprej ustvarile zmedo med ljudstvom; obstreljevanje s strojnicami naj požene ljudi spet pod zemljo; končno naj metanje težkih in vžigalnih bomb razruši hiše in jih zažge nad žrtvami obstreljevanja. — Edine protiukrepe z baskovske strani so ob tej priliki izvedli junaški domači duhovniki. Duhovniki so molili in blagoslavljali v razrušenih zavetiščih klečeče množice, med katerimi so bili tako socialisti, komunisti in anarhisti kot goreči verniki. — Govoril sem s stotinami ljudi in vsi so mi enako in natančno opisali dogodke. Sam sem videl in izmeril velikanske jame, ki so jih izkopale bombe med rušenjem Gernike in katerih ni bilo, ko sem bil obhodil mesto prejšnji dan.

5. »Havas« poroča 30. aprila 1937:

»Pariz. Iz Bilbaoa je prispel Alberto Onindija, kanonik katedrale v Valladolidu, po rodu Bask iz Biskaje. Ta duhovnik je bil priča obstreljevanja Gernike in je dal Havasovemu uredniku tole izjavo:

Konec preteklega tedna sem bil v Bilbau in tam sem izvedel, da misli baskovska vlada izprazniti Markino, kjer imam sorodnike. Sklenil sem iti tja. Prispel sem v Gerniko v ponedeljek 26. aprila ob 16.30. V nasprotju s tem, kar so poročali, je bil tamkaj prekrasen sončni dan. Komaj sem stopil iz avtomobila, se je začelo bombardiranje iz zraka.

Prva bomba je razklala neko trinadstropno hišo; zaradi eksplozije so popokala vsa okna v mestu. Ker je bil tisti dan sejem v mestu, se je zbralo v Gerniki prebivalstvo vseh okoliških vasi. Ljudje so vsi v grozi zbežali na polje in pustili živino na sejmišču. Opazil sem, da se je prvo pojavilo neko lovsko letalo, kmalu nato za njim še tri letala, nato sedem in naposled šest ogromnih tromotornih letal. Ko so opravila svoje razdejalno delo, so odletela.

Malo nato so jih nadomestile enake formacije letal, ki so z istim besom nadaljevala rušilno delo. Bombardiranje je trajalo od 16.30 do 17.45. Metoda napada je bila vselej enaka: najprej obstreljevanje s strojnicami, nato navadne bombe in naposled gorilne bombe. Prebivalstvo se je najbolj zatekalo v gozdiče en kilometer od mesta. Letala so plula zelo nizko in so streljala iz strojnic. Obstreljevanje je bilo oglušujoče. Iz letal so metali bombe na gozdiče in ceste, kjer so se po jarkih skrivali starci, ženske in otroci. Pod večer se mesto Gerniko ni več videlo 500 m daleč, tako gost črn dim se je valil iz njega. Mesto je gorelo. Ni se slišalo ihtenje in ječanje; ljudje, ki so ostali živi, so od groze okameneli. Nekateri so molili, ženske pa so s prekrizanimi rokami prosile Boga pomoči.

Neko letalo se je spustilo 200 metrov nad moj avtomobil in začelo streljati iz strojnice. Utegnil sem se še zateči v hrastov gozdič, nato pa pribežal do Riaccella, kjer je bilo nekaj miličnikov. Ob 19 je bila Gernika v plamenih. Gasilci, ki so prihitali iz Bilbaoa, so si nadčloveško prizadevali, da rešijo poslopja, ki jih še ni bil ogenj spremenil v pepel. Požar mesta se je videl iz Lozueotija 22 km od Gernike. Ni mi znano, ali se je kdo od prebivalcev rešil; vsi so se zatekali in skrivali v zavetišča, zgrajena na vrat na nos. Tudi ne vem, ali so rešili bolnike in ranjence iz bolnišnic. V Gerniki ni bilo protiletalskih topov in tudi ne strelskih jarkov v okolici mesta.

V prvih nočnih urah si videl pretresljive slike moških in žensk, kako so begali po gozdičih v okolici mesta, išoč svoje drage; dobili so pa po večini samo trupla, vsa preluknjana s strojniškimi streli. Hiše blizu zgodovinskega drevesa na griču so stale kakor po čudežu

nedotaknjene. Uničena je pa občinska palača z arhivi, kjer so hranili neprecenljive listine.

Odšel sem iz Gernike v torek 27. aprila zjutraj in ne vem, koliko žrtev je bilo, mislim pa, da jih je moralo biti zelo veliko. Kot katoliški duhovnik moram reči, da bo največja skrunitev, če se bo nekega dne brala v cerkvi sv. Marije v Gerniki služba božja

Doslej so nacionalisti v baskovski deželi uničili mesta Marquina, Elorijo, Durango, Seamuri, Seberio, Ozandiano, Abadiano, Villoreal, Guernico, Munitivar, Bolivar in Eibar.

To pričevanje so prinesli skoro vsi svetovni listi.

7. Predsednik baskovske vlade Don José Antonio Aguire slovesno izjavlja:

»Spričo nezaslišane drznosti upornikov, ki trdijo, da sami zažigamo naše vasi, najgorečnejše in najodločnejše protestiram pred vsem svetom. Za pričo kličem mnoge časnikarje in ude konzularnega zbora, ki so z grozo videli, do kod gredo uničevalni goni plačancev v službi španskih fašistov. Pred Bogom in pred zgodovino, ki nas bo vse sodila, pričujem, da so letala tri ure in pol z doslej neznano besnostjo obstreljevala nezavarovano civilno prebivalstvo zgodovinskega mesta Gernike, mesto upepelila in s strojniškim ognjem zasledovala žene in otroke, ki so umirali v množicah, ko so bežali vsi iz sebe od strahu. Vprašujem kulturni svet, ali more dovoliti iztrebljenje naroda, ki si je vselej štel za svojo največjo slavo, da je branilec svobode in svete demokracije, ki jo je skozi stoletja upodabljala Gernika s svojim tisočletnim drevesom. Verujem, da bodo narodi prišli na pomoč dve sto tisoč ženam in otrokom, ki so se zatekli v Bilbao. Za može ne terjamo ničesar, ker smo trdno sklenili, da bomo branili svobodo našega naroda in doprinesli največje žrtve vedrega duha in s čisto vestjo.«

NALOGE NOVE FRANCIJE

Položaj, ki tiči danes v njem Francija, je: dvojje totalitarnih režimov ob mejah in možnost, da se pridruži še tretji, španski. V sosesčini hitri razvoj dogodkov bližnje preteklosti, znotraj pa nekakšno nesorazmerje k njim, vladna pasivnost in strankarska nasprotja. Treba bi se bilo hitro znajti. Predlogi, ki nasvetujejo zadržanje Francije, vsebujejo dvojnost. Ali igrati umik in si opomoči doma, ali pričeti z odporom, ker bi vsako podaljševanje sedanjega stanja pomenilo izgubljanje časa. Razlogi so za oboje, uspehi pa so obakrat dvomljivi. Po prvem je možnost, da se fašizmi okrepe in jo resnično obkolijo, v drugem je mogoče doseči uspeh le,

Naj pade odločitev kakorkoli, osnovna važnost je ta, da doživi Francija znotraj resnično preosnovo. Razcepljenost francoskega ljudstva, ki vedno izhaja iz socialnih antagonizmov, je vidna in ostra skozi vsa stoletja in posebno še danes. Kljub temu pa družiti ves čas francoskega človeka neka vez, to je posebni čut za svobodo, za osebno vrednost. Pod vsemi številnimi neredi in kontradikcijami se skriva vsaj to dejstvo kot osnovna vrednota, na kateri se da tudi danes graditi, kljub vsem neujemanjem idejnega in nazorskega značaja. V tej nevarni uri raste v Francozu nova zavest svobode, ki ima ravno v njegovi zemlji izredno zgodovinsko izkustvo. Kajti deloma je tudi razočaran nad njo, saj ni prinesla obljubljenega raja, ker ni nosila v sebi velikega smisla skupnega poslanstva in boljšanja. Danes pa čuti Francija posebno nalogo in klic. Ko se človek vrača v nekakšno skupnopsko usuznjenost, podlega slepilnemu brutalnemu dinamizmu, se odreka osebnemu in samolastnemu odločanju in poklekujе pred nizke idole, postaja prostost človekove osebe v Franciji podlaga skupnosti. To je ravnina, kjer se pričenjajo ujemati najboljši med Francozi. Rodil se je klic: skupnost in svoboda! Skupnost, počivajoča na naravnih osnovah, na spoznanju, da je vsak Francoz, kljub vsem barvam, ki jih nosi na sebi, člen istega razbolelega organizma, in da ne more biti tako izprevržen, da bi mu njegove zahteve po pravičnosti, po priznanju spoštovanja dela, po pravicah do svobode in življenja, ne bile resnično pri srcu. Ravno v njih se razodeva neka krščanska dediščina. V katoliškem tisku je videti, da se francoski katoličani zavedajo svojega mesta, saj je prav iz njih pognala odrešilna misel. Obračajo se do vseh iskrenih energij in kažejo pripravljenost za časovno skupnost z njimi. Ne zametavajo v nasprotnikih krščanskih vsedlin, ki jih nosijo v nekaterih svojih idejah, ne njihovih človeških vrednot.

Še več, možno je, da v pomanjkanju skupnega ideala, po čisto naravnih zahtevah prevladajo s svojo koncepcijo družbe, ki bi bila tudi bitno krščanska. Sloneča na ideji človekove osebe bi bila nujno pluralistična. Bila bi naj to Francija, »ki bi jo vsi sprejeli in vsi ljubili« (Mauriac).

Tako nahaja Francija danes svoj smisel v enotnem in skupnem naporu in v zavračanju sil sovraštva. S tem pa se postavlja v službo univerzalnih vrednot. Zaveda se, da je čas končati »zločinsko politiko strank« in ekstremov, ki se je zadnji čas po njihovi zasluzgi večkrat znašla na pragu civilne vojne. Kajti ne samo zase, tudi za ostali svet

bo morala sprejeti nase tveganje novih rešitev, zlasti za vse preostale demokracije, z bremenom kapitalizma na plečih.

Ne nacizem, ne fašizem nista rešila nobenega resničnega problema, in tudi revolucija, ki bi se afirmirala s silo, je brez upa uspeha. Zato čakajo Francozi tako temeljite preuredbe osnov francoske družbe, da bodo prava revolucija. Pot k temu je človeško soglasje.

Vprašanje je, kakšne težkoče bi nastale, ko bi bilo treba skupnost dejansko upostaviti. Nič bi ne bilo opravljenega brez delavcev, brez kapitala in brez strank. Opozicija leveice bi utegnila privedi do okrepitev fašizma. Menda socialisti to čutijo in tudi Blum ve, da ni čas za strankarske rešitve in povprečnosti, tem bolj, ker so nekatere stranke same s svojimi koncepcijami nezmožne vsake resnične obnove. Zdi se, da celo komunisti spoznavajo, da je treba zavračati vplive, ki prihajajo z lastnimi interesi od zunaj. Thorez rahlja zveze z Moskvo in tudi ob priliki CSAR-a je nastal soglasen odpor.

Možno je, da v bodočnosti vse te nujnosti ne bodo postale resnica in da jih bodoči dogodki onemogočijo. Tedaj je vprašanje, po kateri drugi poti se bo Francija rešila.

J. U.

IZOLACIJA MALIH DRŽAV

„Izolacija ni pot varnosti, temveč izvor nezanesljivosti.“

Minister Hull, 17. marca.

V grupaciji malih držav moremo opaziti prav tako kakor med velesilami dvoje blokov: države, ki se zbirajo okrog »protikomunistične trozveze«, in tiste, ki se zbirajo okrog demokratičnih velesil in se medsebojno vežejo v organsko in življenjsko skupnost. Brez dvoma se je ta grupacija pojavila in izoblikovala pod vplivom blokov velesil, kajti jasno je, da na politiko malih držav velesile vplivajo in da jo skušajo usmeriti tako, da bodo imele same od tega svojo korist. Ta vpliv, ki je čisto nameren in zgrajen po izdelanem načrtu, se pač najlepše izraža v zunanji politiki malih držav, ki morajo danes izbirati med dvema potema: zunanjo politiko, ki vodi do osamljenja, izolacije, in zunanjo politiko, ki male države med seboj veže in družijo v življenjsko skupnost okoli kakšne demokratične velesile ali celo bloka takšnih velesil.

Čisto mirno lahko trdimo, da se giblje danes politika malih držav v dveh smereh, ki sta si v diametralnem nasprotju, kakor so si tudi avtorji obeh načel v enakem nasprotju. Diktature so s čisto svojskim namenom svetovale malim državam, da se izolirajo z dvostranskimi pogodbami in se tako rešijo tesnega oklepa kolektivnih pogodb, ki onemogočajo vsako akcijo po spremembi. Francija pa je postavila malim državam v premislek ravno to drugo geslo, geslo združevanja okoli skupne zahteve po varnosti vseh narodov v Evropi, po nedeljivem miru ter tesni politično gospodarski povezanosti vseh vprašanj.

Brez dvoma je usoda vseh malih evropskih držav odvisna od tega, kako se bodo odzvale in uvrstile v sistemu evropskih blokov. Vsaka posamezna mala država se bo morala v današnjem času nujno odločiti ali bo gradila stavbo svoje sigurnosti in svobode, svojo duhovno in materialno narodno obrambo v skladu z zakoni naravne povezanosti in gospodarske odvisnosti evropskih držav, v želji za resničnim ravnotežjem vseh sil, ali pa v skladu s politiko dvostranske zavarovanosti, kar pa nujno vodi do popolne osamljenosti in odvisnosti od samovolje

velikih, močnih in ekspanzivnih narodov. Zdi se mi, da prihajajo prednosti ene ali druge taktike najbolj do izraza v primerih posameznih nevarnosti, ki smo jih imeli priliko prav lepo opazovati v mednarodnem političnem življenju in dogajanju v zadnjih dneh. Odločevati se je namreč danes treba malim državam med dvema političnima pa tudi kulturnima vrednotama: med diktaturo in demokracijo, oziroma med načelom nasilja in suverenega odločanja močnejšega ali pa med načelom sporazuma, popustljivosti in medsebojne povezanosti.

Ob tej odločitvi postaja vedno bolj in bolj pereče in važno vprašanje državne suverenosti, ki je usodna predvsem za male države v Evropi. Z ozirom na zunanjo politiko bloka tako imenovane »protikomunistične trozveze« postaja to vprašanje ob zadnjih dogodkih še bolj važno, kajti prav stremenje po izolaciji malih držav, ki prihaja iz tega bloka, suverenost malih držav postavlja v silno čudno pojmovanje.

Češkoslovaška republika je v vprašanju odnosov med izolacijo ali združevanjem na podlagi demokracije za politiko malih držav zelo zanimiv primer. Iz vseh političnih akcij in korakov, ki jih je storila Češkoslovaška v zadnjem času, se čisto jasno spozna in vidi, da Češkoslovaška čuti, da v svojih težavah in silno zamotanem zunanje političnem položaju ni osamljena, temveč dobro zavarovana. In to dejstvo je brez dvoma vzrok, da že danes mirno lahko poudarja svojo državno nedotakljivost in suverenost. Pravo nasprotje sta ji danes Madžarska, predvsem pa bivša Avstrija. »Rimski protokol« in politika osi Rim-Berlin sta usodo Avstrije brez dvoma čisto namerno pripravila in tudi v madžarski politiki ustvarila zelo negotova tla in ji izpodmaknila pravo podlago za kakšno vidnejšo in aktivnejšo politično akcijo. Zdi se mi, da sta oba navedena primera čisto jasen zgled usodnih posledic izolacije ali pa združevanja z ozirom na notranje in zunanje politično aktivnost malih držav.

Zdi se mi, da se ob dogodkih v Evropi in na Daljnem Vzhodu vedno bolj in bolj odkriva zvita in sistematično urejena politična igra diktatur, ki so s poudarjanjem nujnosti izolacije male države tako oslabile in razkropile, da je ob vsem tem postavljeno jasno vprašanje: ali bo vendar že zakonitost in realnost evropske gospodarske in politične strukture postala temelj in podlaga vseh mednarodnih in meddržavnih odnosov, ali bo pa anarhija, ki se poslužuje brutalne sile in ki zanika ravnotežje ter enakopravnost, preplavila svet in uničila s svojo brutalnostjo temelje civilizacije in napredka.

V. M.

SUDETSKI NEMCI

Sudetski Nemci predstavljajo takoj za poljskimi Ukrajinci največjo narodno manjšino v Evropi. Njihovo število znaša po štetju iz leta 1950. celih 3,231.688 ljudi. To je del sistematične in ogromne kolonizacije svetega imperija nemške narodnosti, ki se je stoletja dolgo vršila v smeri proti Črnemu morju. Moč sudetske manjšine pa ni samo v številu, ampak tudi geopolitična. Sudeti predstavljajo važen strateški in gospodarski položaj. Kdor ima Češko, ima Evropo v rokah, je dejal Bismarck. K temu se pridružuje še industrijska višina ozemlja. Avstrija je ves čas favorizirala kolonizirane Nemce, jim na rudah in vodnih silah bogatih tleh ustvarjala industrijo, ki je v avstro-ogrski monarhiji predstavljala $\frac{3}{4}$ vse njene industrije. Avstrija je Čehe potiskala proti sredini zemlje v zgolj agrarne predele.

Sudetski Nemci so v češko-slovaški državi doživeli dve usodni dejstvi. Prvič so v slovanski državi postali manjšina in bili prisiljeni sami iz sebe in v okviru nove slovanske države urediti si svoje življenje. Drugič pa jih je obiskala velika gospodarska kriza. Njihova industrija, ki je prej zalagala vso monarhijo, je morala zdaj trg deliti s Čehi v dosti manjšem ozemlju. Najbolj cvetoča industrija Evrope je okusila neizbežno maščevanje zgodovine, ki so ga sudetski industrijalci še zavestno krepili. V tistih par letih gospodarskega blagostanja po vojni, ki je tudi njihovo industrijo zadnjič razživelo, so ves svoj velik dobiček naložili v rajhovske banke, kjer jim ga je inflacija vzela, mesto da bi ga naložili v podjetja; že prej pa se jim je to zgodilo s 7 milijardami, ki so jih dali za avstrijsko vojno posojilo. Tako nemška industrija v Češki ni mogla več uspešno tekmovati s češko. V pomladi 1936, ko je bila kriza najhujša, je od 835.000 brezposelnih delavcev več kot polovica pripadala nemškemu ozemlju, četudi tvorijo Nemci 22% celotnega prebivalstva.

Nemška zagrenjenost, največji motor vseh zadnjih dogodkov v Evropi, se je razbolela tako tudi med češkimi Nemci. Četudi je nemška manjšina v Češki politično enakopravna z ostalimi državljani, kar je edinstven primer na svetu, četudi ji puste Čehi popolno, neovirano svobodo v kulturnem oziru, saj imajo svojo univerzo, dve tehniki, gledališča, 90 srednjih šol, povsod ljudske šole, kulturne ustanove, časopisje, četudi je češka vlada začela tudi med njimi sistematično pobijati brezposelnost in je po zadnji statistiki v češko-slovaški industriji zaposlenih že 45.48% Nemcev, se je med Nemci razpasla divja, naravnost strahotna gonja, ki sama namerno onemogoča blagodejno izvrševanje dogovora, sklenjenega 18. II. 1937 med vlado in tako zvanimi nemškimi aktivisti, ki so se v zadnjem času morali umakniti iz vlade pred Henleinovimi pritiski. Nemci so začeli slepo, strastno borbo. Moti se, kdor misli, da gre Henleinu za razširitev in povečanje demokratskih pravic v prid sudetskimi Nemcem ali pa za novo zgradbo češkoslovaške demokracije. Sistematično povečevanje tako zvanih krivic mu je le pretveza, v resnici mu gre za preračunano osvojitve oblasti in za razrušitev države. Henlein dela v tem oziru nemogoče račune.

Prvič nemška manjšina ne more tvoriti samostojne države, ker predstavlja obroben tenek in dolg pas, ki je na osmih mestih pretrgan, in še v njem prebiva 440.561 Čehov in Slovakov. Poleg tega ostaja izven tega ozkega pasu, kjer živi 2.495.633 Nemcev, še raztresenih 736.025 Nemcev. Vsi ti Nemci ne morejo imeti torej niti lastne države niti teritorialne avtonomije. Teoretično govornjeno bi se le Rajhu mogli priključiti. Toda tudi ta drugi primer je nemogoč. Če bi se to zgodilo, bi meja tekla tako nerodno, da bi bila vsaka uprava nemogoča in bi prišlo pod Nemce nujno 399.215 Čehov, medtem ko bi pod Čehi ostalo 909.840 Nemcev. Če bi v tem primeru hoteli na obe strani zadovoljivo potegniti strateško mejo, bi Rajh anektiral 2.436.571 Nemcev, 635.125 Čehov, medtem ko bi v Češki ostalo še vedno 795.117 Nemcev. Če hoče Rajh dobiti vse Nemce, mora torej logično razbiti vso češko-slovaško državo. To se pravi, da bi zaradi 3 milijonov sudetskih Nemcev moralo priti pod Nemce 7 milijonov Čehov in Slovakov, ki žive v slovanskem predelu države.

Lucidus.

Stanko Cajnkár: Potopljeni svet. Drama v štirih dejanjih. Založila Nova založba v Ljubljani 1958. Str. 72.

Ob tej novi slovenski drami se bo današnji človek pač moral ustaviti. Nikogar ni, ki bi ne bil ob nji duhovno prizadet. Zato se ob nji nehotе domislilo tistih del, ki so drame bolj zaradi svoje izpovedne vsebine kakor zaradi dramatičnih prvin, to se pravi, da jim je zgoščeni dramatični svet neposrednejša in pripravnejša oblika kakor široka epična zgodba. To izrazito izpovedno delo zajema osrednja vprašanja današnjega sveta, v nji se življenje odpira v dveh skrajnih nasprotjih — v sredi pa je resnična drama, taka, o katerih svet na zunaj sicer malo ve, pa je skoraj splošna usoda količkaj živih ljudi. Izpovedni značaj te drame se že na zunaj kaže skoraj v samih dvogovorih; prvo in drugo dejanje obstoji v celem iz samega dialoga, šele ob koncu obeh naslednjih dejanj pride katastrofa, in še ta ne iz srede, ampak udari od strani. Sicer pa ni prav, da govorimo o stranskih stvareh, vse niti drame vodijo po sredi, nobeno dejanje tudi ni stransko, ker vsako zadeva v središče.

Najvažnejša oseba je duhovnik Pavel Velnar, mož velike nadarjenosti, dejavnosti in doslednosti, ki izpodkolan omahne; verski reformator in pedagog je ves ranjen od svoje okolice stopil iz srede življenja na drugo stran, pa se je pred njim odprl še hujši prepad in končno mora nazaj — tako je zapisano v njegovi duši. Tako je zapisano celo v duši tistih, ki so se še bolj oddaljili kot on, zakaj njihov potopljeni svet živi in se brez prenehanja oglašá in kliče. Čim dlje smo šli, tem dlje je treba nazaj. Kaj je tragični spor v tej drami? Sama drama osebnosti bi bila tu premalo, niti obup nad časom ni zadosten povod za prelom. Zakaj se zamaje življenje Pavla Velnarja, da mora trpeti eno najgroznejših izkušenj, da se mu zrušita dva svetova zapored in šele preko razvalin najde domov? Začetek njegove drame se nam odkriva v II. dejanju; zelo je podoben tragičnemu sporu, kakor ga je upodobil Ibsen v »Brandu« z ozirom na tragiko trde vere: Vse ali nič! Velnar je občutil življenje in krščanstvo in taki razdalji, da ob zgledih resnične ali dozdevne onemoglosti ali počasnosti, s katero cerkveni zastopniki posegajo v današnjo družbo, začne izgubljeti tla. Po udarcih, ki jih prejema za svoje delo, začne njegova notranja sila pešati, njegovo težišče se premakne in življenje začne dobivati sokov iz samih naravnih in umskih osnov. Njegov prvi svet se je potopil — drugi svet pa mu je kmalu tako tuj in nemogoč, da v njem ne more več dihati. Njegovo »nemirno srce« se ne more nikjer več odpočiti, zaman se naslana, ni opore — samo spoznanje prevare. Kar nas kliče, vabi in omamlja, so lepe prisposode, minljivi čari, pesem krvi. Kakor strastni razumnik Brand nazadnje vprašuje: »Ali ni dovolj za odrešenje, da mož sam spozna quantum satis«, pa mu grmeči plaz, ki se zgrinja nanj, strahotno buči: »To je deus caritatis«, tako osamljeni Velnar spozna svojo onemoglost in zapuščenost ter sredi groze sprejema besede: »Brez Boga smo vsi strašno ubogi.«

Primerá z »Brandom« se je oglasila samo mimogrede, morda zato, ker so te tragedije žive v vseh odločilnih časih, ko se začno vrenja v velikih organizmih in ne samo v majhnih, slučajnih dogodkih. Pisatelj nam je skoraj vse, kar vznemirja današnjo krščansko družbo, zapletel v to osebnostno dramo: avtoriteto, družbeno in osebno odgovornost, svobodo in vezanost, duhovno in tvarno življenje, vse v zapletku da-

našnjega življenja. Njegova dialektika ne dela dejanju sile, čeprav se zdi, da ga ona giblje. Toda mnogo bolj so te resnice najprej doživete in s svojimi podobami drže zrcalo vsakemu, kdor hoče razmišljati. Šele iz vseh mnogoterih miselnih podob se razkrije pravi zmisel drame: Kaj je življenje? Tragedija prevročega, na široko odprtega srca, ki se ob hladnem redu zakrknje, se vnovič zaplete; Velnar še groznejše spregleda, v porogljivi ironiji vidi, da je razvoj šel mimo njega, sam pa je zastoj trpel. Ko mlada njegova sorodnica bere o reformah, ki jih je uvedel škof Ciril, se namreč zmisel drame prvič odpre. Nekdanji nasprotnik je vzel njegovo orožje, z njim zmaguje in se rešuje. Tedaj je v tej drami prav za prav zakopan vzrok in zmisel trpljenja. Današnji rod tolikokrat imenuje besedo življenje. Poudarja ga gotovo zato, ker mu je bližja njegova vsebina kot sam njegov zunanji red. Red sam na sebi se ujé, le ljubezen je tvorna in kdor jo žali in tepta, mori človeka. Življenje je vse. Strah božji prihaja iz resničnega spoznanja življenja, iz njega se zrcali tudi veličina in poslanstvo Cerkve. Življenje tudi uči, da sta za vse trpljenje, za velike zmote, zablode in krivice vedno dva vzroka, za sodbo pa je odločilno, kdo je zabodel prvi trn. Velnar ima svojo tragično krivdo, a ne sam. Poudarek življenja v današnjem dojemanju sveta zatorej ni noben naturalistični pojav, temveč zmaga nad naturalizmom, ki včasih seže tudi po lepem, idealnem videzu. Poudarek življenja je še več, je poveličanje naravnih resnic, ki so vidni del božje narave. Odtod pot k popolni veri ni težka. Zato nam je pisatelj tragično trpljenje Pavla Velnarja še dopolnil z vzvišeno podobo Klare Vigny, ki s čistim krščanskim potrpljenjem mirno gre skozi življenje in čaka samo božje volje. S to osebo se drama tudi sklene in razreši. — »Potopljeni svet« je najizrazitejše katoliško delo zadnjega časa pri nas. Oblikovalec je prav dobro čutil, da je samo domače okolje preozko, zato je dejanje v drugi polovici premaknil v širši svet. S tem je delo dobilo tudi rahlo simbolno veljavo. In kakor je njegov jezik skrbno odbran, tako je okolje štirih dejanj orisano skoraj z zasebno rahločutnostjo; le dramatika je domača in splošna obenem. Delo je bilo namenjeno za »Dom in svet«; že ob prvem dejanju je vzbudilo mnogo neutemeljenega vznemirjanja in samovoljne obsodbe. Kdor je tedaj sodil, naj zdaj bere celoto. Zaradi razmer je posebej treba poudariti, da pisatelj ni za knjigo spremenil najmanjše besede, kaj šele dejanje kakorkoli preokrenil.

F. K.

Fran Zwitter: Sociologija in zgodovina. Pri Akademski založbi v Ljubljani 1938.

Dr. Zwitter je v svoji habilitacijski razpravi presenetil slovenski znanstveni svet z neko sociološko potenco svoje delovne metode, ki jo je še bolj izrazito uveljavil in tudi nakazal v razpravi »Koroško vprašanje«. V svojem nastopnem predavanju, ki ga vsebuje ta ponatis po »Sodobnosti«, je podal načelen obračun o tej metodi.

V prvem delu riše diskusijo o zastavljenem vprašanju, kakor se je razvijala v nemškem in francoskem znanstvenem svetu v zadnjih petdesetih letih, v drugem pa podaja o njem svoje nazore, ki so najbolj zgoščeno zajeti v sklepnih zahtevi, »da (naj) se ne loči več med sociološko in historično usmerjenostjo, ampak da (naj) se pri istem znanstvenem delavcu združi sposobnost kritične obdelave virov s smislom za prav vsa vprašanja znanstvene sinteze«. Zahteva po sociološki metodi ima svoj veliki pomen prav za slovenskega zgodovinarja, ker mu edina omogoča odpirati zgodovinska vprašanja slovenskega malega človeka, dolgo časa edinega in še danes najvažnejšega zastopnika našega naroda.

grb.

Prinašamo sledečo izjavo kot zanimiv izraz strpnosti francoskih pisateljev raznih skupin:

IZJAVA

Pred nevarnostjo, ki grozi naši deželi, in zaradi bodočnosti francoske kulture obžalujejo podpisani pisatelji, da še ni prišlo do skupnosti Francozov, in se zavezujejo, da bodo delali za pomirjenje sporov ter s tem ljudstvu dajali zgled svojega bratstva.

Aragon; Georges Bernanos; André Chamson; Colette; Lucien Descaves; Louis Gillet; Jean Guéhenno; André Malraux; Jacques Maritain; François Mauriac; Henri de Montherlant; Jules Romains; Jean Schlumberger.

Prejeli smo v objavo:

RESOLUCIJA

SOGLASNO SPREJETA NA USTANOVNEM SESTANKU AKADEMSKEGA DRUŠTVA »SLOVENIJA«

Na spomlad narodov leta 1848. so napredni slovenski študentje na Dunaju osnovali društvo »Zedinjeno Slovenijo« z namenom buditi narodno zavest in braniti slovenske pravice pred tujci. Danes, čez 90 let, smo se zbrali slovenski dijaki v Pragi na ustanovni sestanek društva »Slovenije«, katerega smatramo za nujno nadaljevanje nekdanje »Zedinjene Slovenije«, kajti današnje razmere in težnje slovenskega naroda so v marsičem podobne revolucijskim letom okrog leta 1848.

Ker vidimo v tujini svetovni in domači politični položaj mnogo ostreje in objektivneje, kot morda vi, tovariši v domovini, smo se zato strnili brez ozira na versko in politično orientacijo v eno vrsto, pripravljeni žrtvovati vse svoje sile v slovenske kulturne, socialne in narodno obrambne namene.

Poleg tega smo si nadeli nalogo seznanjati demokratsko češkoslovaško javnost z našo kulturo in jo zainteresirati za slovenske razmere. Nočemo, da bi prijateljstvo obeh narodov bilo le kos papirnate pogodbe. Danes sta usodi Slovencev in Čehoslovakov ne le podobni, temveč tesno povezani.

Da bi pa mogli svojo zadano nalogo povoljno in objektivno vršiti, vas pozivamo, da nam v tem oziru čim bolj pomagate. Hočemo biti glasniki slovenskega naroda in ne inteligenčni izkoreninjenjenci. In to bomo lahko le tedaj, če bomo vsi, i vi i mi dovoljno poučeni o temeljnih problemih našega delovnega ljudstva. Kajti narodnostno kulturna in socialna vprašanja se ne dajo oddvojiti.

Tovariši! Mi v Pragi smo s združitvijo storili prvi korak k splošni narodni koncentraciji, ki je v današnjih grozečih časih nujnost. Hočemo vam biti zgled. Pozivamo vas, da i vi likvidirate medsebojne ozkosrčne politične spore, da se strnete na demokratični osnovi v mogočno vrsto slovenske inteligence. Tok zgodovine nas ne sme najti, kot vselej doslej, razkosane in nepripravljene.

V nadi, da naš poziv iz tujine v domovini ne bo naletel na nerazumevanje, vas tovariško pozdravljamo

Slovenski študentje v Pragi.

Praga, 31. marca 1938.